

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПРИРОДНИЧИХ НАУК ТА МЕНЕДЖМЕНТУ
КАФЕДРА БОТАНІКИ, ЕКОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ БІОЛОГІЇ

**Навчальний посібник навчальної дисципліни
«Університетська освіта та академічне письмо: фаховий модуль»
та навчально – методичний до проведення
практичних занять та виконання
самостійної роботи студентів**

Полтава 2025 н.р.

УДК 378:81'38(075.8)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Дерев'янка Т. В. – кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри біології, здоров'я людини та фізичної реабілітації Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

АЛЕКСЄЄВА С. В. – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, головний науковий співробітник відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України.

УКЛАДАЧІ:

Дяченко-Богун М. М. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Гомля Л. М. - кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Шкура Т. В. - кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Красовський В. В. – кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник, директор Хорольського ботанічного саду.

Рокотянська В. О. – кандидат сільськогосподарських наук, асистент кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Сагайдак В. Р. - асистент кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Навчальна дисципліна «Університетська освіта та академічне письмо: фаховий модуль» спрямована на формування у студентів навичок, необхідних для ефективної академічної роботи в умовах університетської освіти. Зокрема, дисципліна охоплює питання теоретичних засад академічного письма, принципів побудови наукових текстів, а також основи цитування, редагування та оформлення наукових робіт відповідно до міжнародних стандартів.

Конспекти лекцій містять основні теоретичні матеріали, що висвітлюють ключові аспекти академічного письма, включаючи специфіку різних жанрів наукових текстів (статті, доповіді, тези тощо), структуру та вимоги до написання рефератів, курсових та дипломних робіт.

Методичні вказівки до проведення практичних занять допомагають студентам засвоїти практичні навички написання наукових текстів, проведення досліджень та аналізу джерел. Вони також містять рекомендації щодо виконання самостійної роботи, пошуку та обробки інформації, оформлення бібліографії, а також технічних аспектів роботи з текстовими редакторами.

Дисципліна забезпечує студентів необхідними інструментами для розвитку критичного мислення, навичок комунікації та успішного застосування знань в академічному середовищі.

Затвердила вчена рада Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка
(протокол 8 від 03.02.2025 р.).

©ПНПУ імені В.Г. Короленка , 2025
©Дяченко –Богун М.М, Гомля Л.М., Шкура Т.В.,
Красовський В.В., Рокотянська В.О., Сагайдак В.Р., 2025

ЗМІСТ

ЛЕКЦІЯ 1.....	6
1.1. Виникнення перших університетів у Західній Європі та організація навчання.	6
1.2. Історія зародження вищої освіти в Україні.	20
1.3. Історія створення ПНПУ імені В.Г. Короленка.....	28
1.4. Законодавство України про вищу освіту.	31
1.5. Роль вищої освіти у формуванні конкурентоспроможних фахівців, поліпшенні добробуту людей, економічному та інноваційному розвитку держави.	33
1.6. Пріоритетні напрями реформування вищої освіти в Україні.....	36
ЛЕКЦІЯ 2.....	37
2.1 Основні завдання, принципи та етапи формування Європейського простору вищої освіти.	37
2.2. Імплементация Болонського процесу в Україні.	37
2.3. Пріоритетні напрями державної політики щодо розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу.	41
2.4. Європейська кредитно-трансферна система (ECTS). Шкала оцінювання знань за системою ECTS.	42
ЛЕКЦІЯ 3.....	45
3.1 Модель управління у галузі вищої освіти: органи управління вищою освітою і наукою в Україні та їх повноваження.	45
3.2 Повноваження Вищої атестаційної комісії України.	45
3.3 Повноваження власника вищого навчального закладу.....	45
3.4 Структура вищого навчального закладу.	45
3.5 Повноваження керівника, деканату, вченої ради ВНЗ.....	52
ЛЕКЦІЯ 4.....	55
4.1 Навчальний процес в університеті: учасники навчального процесу та структурні підрозділи ВНЗ.	55
4.2 Структура та форми організації процесу навчання.....	55
4.3 Кредитно-модульна система організації навчального процесу у ВНЗ: основні принципи та вимоги.....	67
ЛЕКЦІЯ 5.....	76
5.1. Умови ефективного розвитку особистості майбутнього фахівця.....	76

5.2. Формування професійної свідомості.	76
5.3. Фундаменталізація і індивідуалізація підготовки фахівця з вищою освітою.	76
5.4. Організація самостійної роботи студента	76
5.5. Участь студентів у науково-дослідній роботі.	83
ЛЕКЦІЯ 6	87
6.1. Права студентів, їх обов'язки.	87
6.2. Відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах.	89
6.3. Мета, завдання та структура студентського самоврядування.	90
6.4. Права та обов'язки старости академічної групи.	92
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 1	94
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2	95
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3	96
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4	97
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 5	98
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 6	100
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	101

ЛЕКЦІЯ 1.

«Становлення та розвиток університетської освіти у світі й Україні»

План

- 1.1. Виникнення перших університетів у Західній Європі та організація навчання.
- 1.2. Історія зародження вищої освіти в Україні.
- 1.3. Історія створення ПНПУ імені В.Г. Короленка
- 1.4. Законодавство України про вищу освіту.
- 1.5. Роль вищої освіти у формуванні конкурентоспроможних фахівців, поліпшенні добробуту людей, економічному та інноваційному розвитку держави.
- 1.6. Пріоритетні напрями реформування вищої освіти в Україні.

1.1 Виникнення перших університетів у Західній Європі та організація навчання

Університетська освіта існує в Європі понад 900 років. Упродовж цього часу вона не втратила своєї індивідуальності та має на меті розвиток європейської цивілізації у становленні сучасної науки в світі. Історія вищої школи засвідчує, що система вищої освіти є своєрідною моделлю соціокультурних чинників, які виникли в суспільстві у цей історичний період. ¹⁹ Зважаючи на необхідність поширення знань та у зв'язку з економічним розвитком Європи в XII-XIII ст. з'являється особлива форма вищих навчальних закладів – університети (від лат. «universitas» - сукупність). Це були небачені досі альянси вчителів-магістрів та учнів-школярів. Університетська корпорація вчених – своєрідний аналог цеху середньовічних ремісників: школяр учень, бакалавр підмайстер, магістр, або ж доктор-майстер. Навчаючи – вчитися – це була найкоротша формула середньовічної освіти. Нинішній учень і завтрішній учитель, сам залюбки волів повчитися на вченого майстра.

Вчені-мандрівники, подорожуючи Європою в ті часи, були звичним явищем. З них чималу частину складали так звані ваганти (від латинського дієслова «vagari» (блукати), які представляли культурну верхівку

середньовічного учнівства. Це були шукачі кращої долі, кращої школи з вищим рівнем знань. Їхні сучасники казали, що «вони збирають знання по школах, як бджоли свій мед по квітах». Відтак, університети поступово виникають по всій Європі: у Болоньї (1158), Оксфорді (1168), Парижі (1200), Кембриджі (1209), Празі (1348), Кракові (1364) та в інших містах. Навчання в середньовічному університеті велося латинською мовою. Всі викладачі гуртувалися в особливі організації, так звані факультети (від лат. «*facultas*» – здібності). Пізніше під словом «факультет» почали розуміти те відділення університету, на якому викладалась та чи інша галузь знань. Університети мали чотири факультети. «Молодший», або «артистичний» (від лат. «*ars*» – мистецтво) найбільш чисельний. Це був загальноосвітній факультет із терміном навчання 5-7 років, протягом яких вивчалися «сім вільних мистецтв». Крім того, існувало й кілька «старших» факультетів: медичний, юридичний, богословський (термін навчання 5-6 років), на які студентів приймали лише по закінченню «артистичного» факультету.

Таким чином, навчання мало приблизно такий вигляд: до п'ятнадцяти років юнак навчався латинській мові, читанню, письму та рахунку в монастирській чи місцевій школі. По закінченню школи учень університетського магістра загальноосвітнього факультету, тобто «семи вільних мистецтв». Це відбувалося 20 протягом двох років.

Юнака вчили Аристотелевій логіці та фізиці, залучали до участі в студентських диспутах, а потім випробовували на ступінь бакалавра. Наступні два роки відводилися на слухання лекцій із метафізики, психології, етики, політики (знову ж таки, за творами Аристотеля). Вивчалась космологія і математика. Далі студент починав учителювати. Він ставав помічником магістра, який проводив диспути, у яких виступав у ролі відповідача. У результаті складався іспит на ступінь ліценціата. Перша лекція в новій якості – і він уже магістр мистецтв. Потім ще два роки молодий викладач навчав студентів, навчаючися й сам. Початок кар'єри магістра припадав на 21 рік, коли за плечима вже було шість років університетської освіти.

Паралельно з обов'язковою дворічною викладацькою діяльністю, можна було прослухати курс будь-якого «старшого» факультету. Там існували свої правила іспитів, свої вікові межі. Так, після іспитів одержували ступінь магістра права, медицини чи теології. Але, щоб навчати теології, потрібно було чекати, щоб учителю виповнилося 34 роки, і щоб цьому передували вісім років навчання. Навчатися на богословському факультеті було найважче. Одних тільки бакалаврів треба було одержати трьох видів: бакалавр Біблії, бакалавр сентенції та повний бакалавр. Для того, щоб здобути вище звання «доктора наук», потрібно було закінчити повний курс навчання в університеті (11-13 років).

Зазначимо, що основними методами навчання в університетах були лекції і диспути; студенти виконували багато вправ і писали письмові роботи – трактати. Лекція представляла собою читання тексту, який вивчався, та пояснення цього тексту у вигляді коментарів до нього або до його окремих частин. Другою формою навчання був диспут, основою якого було питання для обговорення. Тезу обирав магістр.

Заперечення висував або він сам, або його студенти (в тому числі й ті, що випадково потрапили на диспут). Отже, Середньовічні університети були автономними установами, які мали органи самоврядування. Ректор університету обирався на загальних зборах, хоча теоретично, ним міг стати навіть студент. Завдяки своєму статусові, університети 21 відігравали значну роль у розвитку освіти, культури, науки, руйнуванні феодальної обмеженості. Рік заснування Університет 1088 Болонський університет, Болонья 1117 Університет Парми, Парма 1167 Оксфордський університет, Оксфорд 1175 Моденський університет, Модена 1215 Сорбонна, Париж бл. 1209 Кембриджський університет, Кембридж 1218 Університет Саламанки, Саламанка 1222 Падуанський університет, Падуя 1224 Неапольський університет, Неаполь 1229 Тулузький університет, Тулуза 1240 Сієнський університет, Сієна 1289 Університет Монпельє, Монпельє 1290 Коїмбрський університет, Коїмбра 1290 Лісабонський університет, Лісабон 1297

Університет Льєйди, Льєйда 1303 Римський університет ла Сапієнца, Рим 1308
Університет Перуджі, Перуджа 1321 Флорентійський університет, Флоренція
1336 Університет Камерино, Камерино 1339 Гренобльський університет,
Гренобль 1343 Пізанський університет, Піза 22 1346 Університет Вальядоліду,
Вальядолід 1348 Карлів університет (також Празький університет), Прага 1361
Павійський університет, Павія 1364 Ягеллонський університет, Краків 1365
Віденський університет, Відень 1367 Пецький університет, Печ (Угорщина)
Рік заснування Університет 1386 Гейдельберзький університет, Гейдельберг
1388 Кельнський університет, Кельн 1391 Університет Феррари, Феррара 1392
Ерфуртський університет, Ерфурт 1402 Вюрцбурзький університет, Вюрцбург
1409 Лейпцизький університет, Лейпциг 1413 Сент-Ендрюський університет,
Сент-Ендрюс 1419 Ростоцький університет, Росток 1425 Левенський
університет, Левен 1431 Університет Пуатьє, Пуатьє 1434 Катанійський
університет, Катанія 1450 Барселонський університет, Барселона 1451
Університет Глазго, Глазго 1453 Стамбульський університет, Стамбул 1456
Грайфсвальдський університет, Грайфсвальд 23 1457 Університет Фрайбурга,
Фрайбург 1460 Базельський університет, Базель 1465 Іструполітанський
Університет, Братислава 1472 Інгольштадтський університет, Інгольштадт
(зараз Мюнхенський) 1473 Трірський університет, Трір 1477 Майнцський
університет, Майнц 1477 Упсальський університет, Упсала 1477
Тюбінгенський університет, Тюбінген 1479 Копенгагенський університет,
Копенгаген 1495 Абердинський університет, Абердин 1495 Університет
Сантьяго-де-Компостела, Сантьяго-де Компостела 1499 Мадридський
університет, Мадрид ПЕРШІ УНІВЕРСИТЕТИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Університет – це давня (перші університети виникли у XI столітті) і водночас сучасна форма навчального закладу вищої якості, що надає людині високий рівень освіти, практичних умінь і навичок з опанованого фаху. Разом із тим університет – це творчий дух, дух гуманізму, освіченості і культури, це новаторство, об'єднання педагогіки з науковими досягненнями сучасного

рівня. Перші університети Середньовіччя виникли самі собою як співтовариства відомих викладачів та їхніх учнів.

Почувши, що в якомусь місті читає лекції славетний учений, «спудеї», котрі втомилися від гнітючої дисципліни церковних шкіл, юрбами вирушали туди. Цікаво, що в ті часи, як і нині, юнаки «рятувалися» в університетах від служби у війську. На початку своєї історії практично всі університети мали релігійне спрямування. В Західній Європі їх засновниками були релігійні ордени. 24 Університети тоді зосереджувалися в монастирях, де навчання поєднувалося з молитвою. У XII столітті були засновані Болонський університет (1088), Оксфорд, Тулуза. У всіх цих навчальних закладах вивчали богослов'я, право та медицину. Першими університетами, які виникли у добу Середньовіччя, були Болонський і Паризький. Початки університету в Болоньї пов'язують із діяльністю школи правознавців у цьому місті, і насамперед з діяльністю юриста Ірнерія.

Саме він успішно вивчав і точно тлумачив джерела римського (юстиніанова) права, реальна потреба в якому виникла у тогочасному суспільстві. Феодальне середньовіччя характеризувалося корпоративним устроєм. Корпоративним духом було пронизане все суспільство, всі верстви населення.

Тому і стосунки між учителем і учнем будувалися на корпоративних засадах. Навчання було приватною справою вчителя-професора й учня. Якщо професор володів знаннями, які мали попит у суспільстві, і давали можливість після закінчення навчання посісти певне місце у суспільстві, то він завжди міг залучити до себе учнів, які згодні були платити гроші за навчання. Приплив великої кількості школярів (схоларів) до Болоньї став явищем, яке виходило за межі того, що спостерігалось до початку активного розвитку вивчення римського права, започаткованого Ірнерієм. Важливим чинником розвитку вивчення римського права була й суспільна потреба, що впливала з політичних та економічних обставин. Зокрема, італійські міста-республіки потребували юридичного обґрунтування республіканського устрою міста,

створення статутів, дипломатичного законодавства тощо. За наведеними даними, у XII ст. «чисельність студіюючих у Болоньї сягала 10000», що зумовлювало необхідність певної організації серед них. Форми цієї організації склалися поступово і залежали від дії низки чинників. Через корпоративний устрій Середньовічного суспільства, яке розбивалося на певні корпорації, гільдії, братства тощо, об'єднання учнів, об'єднання професорів або загальне об'єднання, як професорів, так і учнів, можна розглядати як певну корпорацію, певним чином зорганізований союз, що, за термінологією римського права, називався «*universitas*».

З цього приводу, Жан 25 Верже відзначав, що «в латині середньовіччя, починаючи з XII ст., коли настав період, що відзначався особливою плодovitістю на подібного роду асоціації, це поняття зустрічається особливо часто». Відповідне об'єднання студентів мало назву «університет студентів» (*universitas scholarium*) або «університет викладачів» (*universitas magistrum*).

Таким чином, університет презентував певну корпоративну структуру, яка об'єднувала професорів і студентів на засадах спільних наукових та навчальних інтересів. Університет – це співтовариство, яке об'єднує тих, хто навчає, і тих, хто навчається, і яке відкрите для всіх бажаючих приєднатися до нього з метою навчання і пізнання. Причому ті, що навчають, за певних умов можуть бути тими, хто навчається, що посилювало об'єднавчий чинник. Університет в Болоньї деякий час діяв без юридичного затвердження його як певного навчального закладу.

Але такий плин речей був характерним для багатьох університетів, які спочатку виникали, розвивали плідну діяльність і лише через певний час отримували підтвердження свого статусу як університету у вигляді відповідних папських булл або жалуваних грамот королів чи імператорів. Ці офіційні документи багато важили у справі захисту університетів від посягань міста або феодалів. Тому університети були зацікавлені в їх отриманні. Біля витоків Паризького університету (близько 1200 р.) знаходилася кафедральна школа при Нотр-Дамі і дві монастирські школи абатств Св. Женев'єви і Св.

Віктора. Виникнення Паризького університету також пов'язане з відомими іменами, зокрема з діяльністю П'єра Абеляра (1079-1142). Але якщо Болонський університет виник на ґрунті світської правознавчої школи, то в Парижі основним напрямом були вільні мистецтва і, особливо, теологія. Думка паризьких теологів завжди враховувалась при розв'язанні будь-яких богословських суперечок.

Тому вплив церкви тут був значно більший, ніж у Болоньї. У XII ст. Болонський університет формується переважно як центр юридичної науки та юридичної освіти, у той час як Паризький університет стає центром богослов'я, теології. Наприкінці XII ст. в обох університетах починають сформуватися за національною ознакою земляцтва, розвиток яких після 1200 р. привів до виникнення націй як структурних елементів університетів. Дещо пізніше (на початку XIII ст.) один за одним виникають два університети в Англії: Оксфорд і Кембридж. Обидва університети вирости із монастирських шкіл, «тобто мають церковне походження». Яким саме був статус цього об'єднання вчителів та учнів? Як певний союз, певне співтовариство воно мало назву університет і ця назва здебільшого зустрічається в текстах XI-XII ст. Але середньовічне суспільство відрізняло поняття університет як дефініцію корпоративного об'єднання вчителів та учнів, як організований союз певної спільноти від інституціонального поняття школа.

Основною ознакою такої університетської школи, яка виникла на базі об'єднання студентів і професорів, учителів та учнів, було те, що вона мала не місцеве значення, а була призначена для представників усіх націй, і вчені ступені, отримані у такій школі, мали б визнаватися у всіх школах християнського світу Європи. Але для цього така інституція мала бути юридично визнаною, затвердженою представниками загальної влади. Для Європи тих часів це була влада папи або (хоча меншою мірою) імператора чи короля.

Тому при отриманні документа (особливо установчої грамоти) від папи, який легітимізував діяльність університету вже як школи, у ньому зазначалось

«studium generale», а не «universitas». З самого початку організаційний розвиток університетів Болоньї та Парижа значно відрізнявся. У першому головну роль відігравали корпорації школярів, студентів (universitas scholarium), які зазвичай за відповідними угодами «наймали» тих, чиї лекції вони бажали слухати. Професори не входили до корпорації школярів, управління університетом належало студентам, і професори мусили підкорятися корпоративним рішенням студентів. Інакше складалося в Парижі. Там від початку верховенство було за корпорацією професорів («universitas magistrorum»), яка керувала всім життям університету. Студенти практично не мали можливості обирати чи бути обраними на університетські посади. Болонський університет у цьому сенсі був унікальним, ²⁷ бо ті університети, які надалі створювалися, обирали здебільшого паризьку модель внутрішньої організації діяльності.

Уже в XII ст. вимальовуються основні напрями діяльності університету, які створюють його характерний вигляд. І, насамперед, це те, що саме в університетах відбувалася підготовка наукових кадрів. Приблизно через два роки навчання, учень за представленням свого вчителя, проходив випробування перед іншими вчителями й отримував ступінь бакалавра. Далі бакалаври не припиняли вчитися, але вони вже мали певні права на викладання. Через певний час, суміщаючи і викладацьку, і наукову діяльність, бакалавр міг знову бути представленим своїм учителем (професором) для нового випробування, успішне проходження якого давало право на наступний вищий ступінь. Надалі ця схема деталізувалася відповідно для різних наукових напрямів і в різних університетах, зберігаючи, однак, певні загальні риси. У ранньому середньовіччі книга була предметом розкоші. Книги писали на пергаменті. Листки пергаменту зшивалися за допомогою тонких міцних шнурів і встановлювалися у перепліт із дошок, обтягувалися шкірою, деколи були прикрашені коштовними каміннями та металами. Написаний переписчиками текст, прикрашався намальованими великими літерами – ініціалами, заставками, а пізніше – чудовими мініатюрами.

З XII ст. книга стала більш дешевою, відкриваються міські майстерні по переписуванню книг, над якими працюють не монахи, а ремісники. На початку свого існування університети не були прив'язані до міста. Професори просто переїжджали до іншого місця разом із учнями, позбавляючи місто престижу й потужного джерела фінансування. Не дивно, що врешті-решт влада каялася і благала вчених повернутися, обіцяючи поступки і блага. З часом справа набула розмаху.

Міста переманювали одне в одного відомих професорів. Церковники, які на всі заставки лаяли вчених і забороняли їхні книги, звернули на університети щонайпильнішу увагу і спробували встановити власну монополію на них. Повністю це зробити не вдалося, однак існування і статут середньовічних вузів санкціонувала папська булла. Королі й імператори дарували їм різноманітні привілеї, підтверджені спеціальним дипломом, а часом 28 і особисто брали участь у їх заснуванні (приміром, Карл IV заснував Празький університет). Конфлікти у вищих школах нерідко розглядалися на найвищому державному рівні. Єдиний освітній простір, про який так мріють активісти Болонського процесу, зародився у Європі вже у ті часи. Острівці ученості – університети – об'єднувалися між собою нерозривними зв'язками. Юнак із далекої Швабії міг провчитися рік-два у Празі, потім вирушити до Парижа, одержати там диплом і влаштуватися викладачем у будь-якій вищій школі західного християнства.

Організаційна структура університетів. Навчальна програма зазвичай розписувалася на цілий рік. Семестри вперше з'явилися в Німеччині наприкінці XV ст.

Щоправда, умовно існували два навчальних періоди: великий – від середини вересня-жовтня до Великодня і малий – від великодніх канікул до середини липня. Навчальних курсів, як таких, не існувало. Студенти слухали не курс, а певну книгу. Лекції поділялися на ординарні (важливі, обов'язкові) та екстраординарні (додаткові).

Перші читалися вранці, коли голова у молоді працює краще, другі – після обіду й на свята. Обстановка на ординарних лекціях була суворою, наче на

міся: заборонялося переривати лекцію запитаннями, лектор мав носити формене вбрання.

До речі, за запізнення або пропуск занять стягувався штраф, причому не лише з ледачого школяра, а й із несумлінного викладача. За два тижні пропусків без поважної причини студента могли не допустити до іспиту. Читання лекцій «із папірця» не схвалювалося. Вимагалось, аби мова викладачів була живою і вільною, наче у проповідника. За диктування ж могли позбавити права викладання на рік. Проте не все було так просто. Нагадаємо: на книги, особливо до розвитку друку, існував великий дефіцит. Приватне зібрання у 200 томів вважалося небаченою розкішшю.

Тому, хоча теоретично школярі мали приходити на заняття з книгами, вже орієнтуючись у матеріалі, фактично більшість бачила підручник лише в руках заможних однокурсників. Університети намагалися вжити заходів, для бідних студентів відводилися 29 окремі години диктанту, але повністю уникнути диктування все-таки не виходило. Про більш-менш систематичне подання навчального матеріалу говорити не доводиться. Богословські науки складалися переважно з мертвого тягара непов'язаних фактів, окремих положень. Історія являла собою або сонмище легенд, або ж сухий перелік імен і дат. Фізика, анатомія викладалися умоглядно, без лабораторних дослідів і наочних демонстрацій.

Відомо, що перший скелет був придбаний Гейдельберзьким університетом лише 1559 р. – як велика рідкість. Залишається тільки здогадуватися, якими були результати перших операцій молодих хірургів. Головне достоїнство середньовічного школяра – гарна пам'ять. Адже він мав умістити в голові величезну кількість текстів «авторитетних» давніх мислителів, а також їхніх коментаторів. Не всі, звісно, були настільки старанними, щоб опрацьовувати першоджерела.

Навіть Біблію читав геть не кожен молодий богослов, багато хто задовольнявся коментарями. Справжнім лихом стали так звані «суми» – стислі виклади «програмних» книг, що користувалися шаленим попитом у ледачих

студентів. Традиція полегшувати собі життя побутує й нині: так, у США виходять друком стислі перекази літературної класики, а в нас – збірки готових творів. Жодних письмових робіт у Середньовіччі не існувало. Практичні заняття відбувалися у формі репетицій і диспутацій. На репетиціях школярі повторювали пройдений матеріал, відповідали на запитання, пов'язані з текстом.

А на диспутаціях вони мали навчитися оперувати логічними поняттями і вдосконалити свою красномовність під час ученого спору. У цих спорах істина народжувалася рідко. Головне – довести будь-яке твердження будь-яким способом, потренуватися у нанизуванні слів. Нерідко спори виливалися у беззмістовне теоретизування або навіть вишукано-цинічне богохульство. Передбачалося, що диспути мають проходити культурно, з повагою до співрозмовника. Проте збуджені школярі частенько переходили від логічних доказів до особистих образ, погроз, ляпасів і стусанів, а звідти вже недалеко й до бійки. 30 Мовою ученого західнохристиянського світу була латина.

Говорити і писати школярам дозволялося лише нею. З одного боку, латина допомагала студентам із різних країн зрозуміти одне одного. З іншого – невпізнанно спотворювалася словечками з національних діалектів, перетворюючись на «кухонну». До того як посаду професора почало оплачувати місто, викладачі жили на гроші, одержані за читання лекцій.

Студенти відігравали роль наймачів, укладаючи з ученим договір про оплату освітніх послуг та приміщення для занять. До речі, загальні аудиторії з'явилися в університетах далеко не відразу. Болонські професори, наприклад, збирали студентів у себе вдома. Пізніше зали для проведення лекцій почали орендувати у городян. Гонорар за лекції міг обумовлюватися окремо для кожного слухача або ж бути однаковим для всіх. Він мав назву *pastus* – «пожива». Не всім лекторам вдавалося «живитися» досхочу. Якщо до ушанованих професорів учні йшли з охотою, то менш відомих просто ігнорували. Тому останнім доводилося «піарити» себе всіма доступними способами. Вони приходили до студентів додому, вербували їх на лекції у

шинках, щедро пригощаючи випивкою, розпускали славословні плітки про себе через торгівців, лихварів і навіть повій. Крім того, підкупали більш ушанованих професорів, аби ті віддавали їм частину своїх годин. Не були святими середньовічні викладачі.

Хоча за одержання хабара могли звільнити з посади, гроші й подарунки на іспитах бралися охоче. У XV ст. у Лейпцигу факультет артистів, аби збільшити свої прибутки, роздавав учені ступені недостойним особам. А в Кельні професори так розлінилися ходити на лекції, що посилали замість себе представників. Щоправда, перед смертю грішники щиро каялися у злі, заподіяному студентам.

Відносини між студентами та викладачами Відносини між студентами і викладачами, взаємні права й обов'язки регулював статут, розроблений самими школярами. Ректор університету майже завжди обирався останніми з власного ж середовища. Звісно, це була людина 31 зріла й досвідчена, зазвичай нижчого духовного сану (інша не могла б, приміром, розглядати справи молодих теологів). Професорів також спочатку обирали, але потім місто почало надавати їм офіційне робоче місце з платнею, а крім того, житло і навіть громадянство. Облагодіяні вчені ставали відкряною скибкою для громади чужоземців. Для захисту своїх інтересів вони об'єднувалися у корпорацію професорів – на противагу школярським ректорам. Тоді як прийшли професори, як і раніше, належали до корпорації школярів. Ось така плутанина.

Підтримували студента матеріально не лише рідні й друзі. Крім факультетів, студенти ділилися на земляцтва – «нації». Земляки допомагали одне одному грошима та зв'язками, відстоювали спільні інтереси, дотримувалися традицій своєї батьківщини, разом відзначали свята. Іноді нація могла обирати власного ректора, мати свій суд. Чернецькі ордени нерідко командували до університетів здібних послухників, забезпечуючи їх усім необхідним: книгами, їжею, одягом і житлом. До речі, школярі-священнослужителі мали

право користуватися прибутками від власних приходів, не перебуваючи у місті служіння. На освітні потреби була спрямована і громадська благодійність.

Міські магістрати й заможні громадяни робили пожертви на користь вищих шкіл, надавали здібним студентам стипендії, безкоштовне житло, харчування, одяг тощо. Окрім інших питань, в університетському статуті регулювалося і житлове, і треба сказати, у чомусь краще, ніж сьогодні. Спеціальна комісія, до якої входили городяни та представники університету, оглядала приміщення під оренду і встановлювала на них пільгову таксу. А якщо городянин відмовлявся здати приміщення, його будинок на п'ять років зазнавав безчестя. Ніхто з університету не міг винайняти його під страхом вигнання. Така ж ганьба чекала на домовласника, який обмовив школяра, а також на сусідні будинки, якщо в їх районі студента відлупцювали або пограбували. В разі пограбування у місті або його околицях потерпілому повертали втрачене.

Пізніше з'явилися гуртожитки – пансіони, колегії та бурси. 32 Студентство Середньовіччя було досить строкатим. Багаті й бідні, працьовиті й ледачі, скромники та халамедники. Старанні й успішні, а таких було небагато, ставали юристами, медиками, офіційними світськими та церковними читцями, посадовими особами для державних установ. Решта не зважала на навчання, осідаючи у трактирах і на вулицях. Покращило ситуацію створення перших гуртожитків – колегій і бурс, які надавали спальне місце, харчування і утримання бідним школярам. До речі, слово «бурса» (у буквальному перекладі – «гаманець») спочатку означало одне місце в гуртожитку та суму, що виділялася на кожного студента. Із часом у колегіях почали жити не лише бідняки, а й усі школярі. Той, хто винаймав житло десь на стороні, вважався таким, що не належить до студентської громади. Проживати і харчуватися в бурсі виявилося дешевше, тому вигоду швиденько оцінили й багатії. У бурсі існували свої суворі правила. Не можна було виходити з будівлі без дозволу, ночувати поза межами навчального закладу, носити неформене вбрання, говорити не латиною. Носіння зброї, азартні ігри, залицяння до вуличних дівок

каралося штрафом, ув'язненням або вигнанням з університету – залежно від тяжкості провини.

Убоге утримання і суворі правила давали підстави для протестів і заворушень, особливо серед зрілих мужів. У результаті колегії перетворилися на «житла неробства і гріхів». Отже, на початку навчального року у храмах наук збирався найрізноманітніший люд. Це були й нащадки маєтних батьків, і поважні мужівисокопосадовці, і молоді ченці, й злиденні бурлаки. Наука належала всьому світу, і долучитися до неї міг кожен охочий незалежно від походження, заможності й суспільного стану. Якщо він, звісно, чоловічої статі. Монастирські школи або приватні вихователі – максимум, на що могли розраховувати в ті часи допитливі дівчата. Ані якихось критеріїв добору, ані вступних іспитів тоді ще не існувало. Тому рівень підготовки новачків виявлявся дуже різним. Одні вже на першому році навчання могли вільно дискутувати з магістрами, інші ж – ледве опанували грамоту в церковній школі. 33

Зеленою молоддю зазвичай переповнений був факультет мистецтв (artes), який вважався підготовчим, нижчим порівняно з іншими – юриспруденції, теології, медицини, філософії. Якщо на згаданих факультетах найвищим ученим ступенем було звання доктора, то на факультеті мистецтв – лише магістра. Багато «артистів» здобували відразу і нижчу, і середню освіту, вивчаючи сім «вільних мистецтв»: спершу граматику, діалектику і риторику, згодом – музику, арифметику, геометрію і астрономію. Студенти факультету мистецтв прирівнювалися до школярів, тому їх іще дозволялося шмагати різками за недбалість. На інших факультетах це вже не практикувалося – несолідно. Кожен школяр прикріплювався до відомого викладача, який ставав його покровителем, захищав перед адміністрацією факультету, рекомендував до іспитів на науковий ступінь, а як станеться халепа, навіть визволяв із в'язниці.

1.2 Історія зародження вищої освіти в Україні

До кінця XVI століття в Європі було вже 63 університети. Більшість із них мала інтернаціональний характер. Університети, які приймали студентів із будьяких держав, називалися *studium generale*, а ті, в яких навчалися лише місцеві мешканці, – *studium particulare*. Останні давали не універсальні, а вузько спеціалізовані знання, не мали права присуджувати вчені ступені і не забезпечували привілеїв. Діяльність навчальних закладів Західної Європи була відомою в українських землях. Ці відомості поширювалися через студентів-мандрівників, піснярів тощо. У західноєвропейських університетах того часу навчалось чимало українців.

Так, з Болонським університетом пов'язана діяльність українського вченого, першого з відомих докторів медицини Юрія Дрогобича (Котермака). У Падуанському університеті у XVII столітті навчалися українці Станіслав Оріховський, Василь Русянович, Яків Седовський, Павло Боїм, Іван КурцевичБулига (товариш і сподвижник гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного), С. Морозенко (згодом полковник і соратник Богдана Хмельницького) та ін. Вихованцями Краківського університету було багато синів українського народу – Григорій Чуй-Русина, Севастьян Клеповик, Симон Пекалід, Касіян Сакович, 34 Петро Могила та ін. Нерідко українці – вихованці західноєвропейських університетів – ставали засновниками вищих шкіл в Україні. Усе це мало позитивне значення для зародження й становлення вищої освіти в Україні.

Починаючи з XV століття, поступово освіченість Заходу проникає в Україну, набираючи сили в братських школах XVI-XVII ст. Ще у 15 столітті у різних містах України стали з'являтися братства – це громадсько-політичні, релігійно-національні організації. Спочатку вони займались благодійністю, а згодом перейшли в рішучий наступ проти національно-колоніального гніту. До них входили ремісники, селяни, купці, козаки, українські магнати. При братствах відкривалися дитячі об'єднання, шпиталі, друкарні, школи.

Характерні ознаки братських шкіл: 1. Демократичний характер освіти: могли навчатись діти різних національностей, станів. Від вчителів вимагалось однакове ставлення до всіх учнів; обирали ректора, вчителів шляхом голосування; для дітейсиріт та інших відкривали гуртожитки (бурси). 2. Введення елементів класно-урочної системи навчання: дітей розподіляли на класи, в залежності від набутих знань; чітка організація навчального процесу (початок навчання 1 вересня, введені канікули, чверті, іспити). 3. Тісний зв'язок із батьками учнів: між ними укладалася угода. 4. Чітка організація навчання: заборона пропусків занять, запізнень, високий статус чергових. 5. Ґрунтовність освіти: гуманітарне спрямування. Викладачі Іов Борецький, брати Зизанії (Стефан та Лаврентій), Кирило Ставровецький, Мелетій Смотрицький та ін. 6. Вперше в розвитку історії України стали з'являтися вищі навчальні заклади. Оскільки до середини 17 ст. вищу освіту можна було одержати за кордоном. Вища освіта. 35 1. Львівський університет (1661 р.).

Тут навчалися діти заможних верств населення: польських магнатів, верхівки козацької старшини. Здебільшого тут отримували освіту католики (75 %), решта – уніати. Однак, православним шлях до університету був закритий. 2. Острозька академія (1576-1636). 3. Києво-Могилянська академія (1632-1805 р). Острозька школа-академія. Школа-академія в Острозі була організована князем Костянтином Острозьким на його кошти 1576 року. Її називали «тримовним ліцеєм» або «слов'яно-греко-латинською академією». Протягом тривалого часу серед науковців-дослідників історії України велася жвава дискусія про те, чи можна вважати Острозьку академію тих часів вищим навчальним закладом, чи все ж таки це був навчальний заклад середнього рівня? Відомо, що статус навчального закладу визначають за такими основними показниками:

1. Зміст освіти (які вивчають предмети і в якому обсязі).
2. Склад викладачів: їх професіоналізм, наукова підготовка.

3. Наукова діяльність: і викладачів і студентів. Зміст освіти виходив за межі «семи вільних мистецтв» (тривіум: граматика, риторика, діалектика; квадріум: арифметика, астрономія, геометрія, музика), вивчали філософію і богослов'я.

Провідне місце було відведено вивченню мов: староруської, грецької, латинської, польської. Багато уваги приділялося вивченню греко-візантійської та національної культури, старослов'янської мови. Таким чином, зміст освіти був переважно гуманітарного спрямування. У школі був високий рівень викладання, оскільки вона укомплектувалась добре підготовленими з різних країн викладачами. Щоб досягти цього, К. Острозький запросив до неї найвизначніших українських і закордонних професорів. Тут працювали: ректор, відомий український письменник, педагог і культурний діяч Герасим Смотрицький, першодрукар Іван Федоров, польський 36 математик і філософ Ян Лятос, доктори латинських і еллінських наук Кирило і Никифор Лукаріс, Данило Наливайко (брат керівника селянсько-козацького повстання Северина Наливайка) та ін. При школі діяв науково-літературний гурток і друкарня. До гуртка входили фахівці в галузі мов, астрономії, математики, філософії, письменники-публіцисти (Дем'ян Наливайко, Василь Суразький, Тимофій Михайлович, Ян Лятос – вихованець Краківського університету), греки (Діонісій Раллі, та Феофан Грек). Вони перекладали праці візантійських богословів, готували до видання навчальні посібники та інші книги.

Також, важливим є той факт, що в Острозькій академії першодрукар Іван Федоров надрукував понад 20 книг: знамениту, першу в світовому друкарстві, повну церковнослов'янську «Біблію» обсягом 1252 сторінки, котра написана церковнослов'янською мовою (1581 р.). Підготовка до друку тривала 10 років. Над її перекладом з єврейської та старогрецької мов наполегливо працювали 72 перекладачі. Редактором «Біблії» став Герасим Смотрицький – перший ректор Острозької школи-академії. Крім того, було видано першу граматiku церковнослов'янської мови, три видання часослова, низку полемічної літератури на захист православної віри. Однак, після смерті К. Острозького (1608 р.) друкарня та й сам заклад починають занепадати.

Всі виявлені документи свідчать, що академія була ліквідована з ініціативи ордену єзуїтів. Відомо, що нащадки К. Острозького окатоличились і не були зацікавлені в існуванні православної школи. За підрахунками протягом 60-річного існування закладу (1576-1636 рр.) його закінчили близько 500 осіб. Вихованці академії ставали вчителями, літераторами, друкарями, проповідниками, а саме, такі корифеї: Мелетій Смотрицький – автор славнозвісної «Граматики слов'янської»; Петро Конашевич-Сагайдачний – відомий гетьман реєстрового козацтва; Іван Борецький – видатний представник української педагогічної думки і громадський діяч, перший ректор Київської братської школи. 37 Отже, Академія відіграла надзвичайно важливу роль у поширенні освіти серед українського народу, розвитку педагогічної думки. І сьогодні вона успішно функціонує як вищий навчальний заклад.

Києво-Могилянська академія. Києво-Могилянська академія виникла 1632 року в результаті злиття Київської братської (1615 р.) та Лаврської шкіл (1631) при Києво-Печерській лаврі. Вона створювалась за зразком польських латинських шкіл вищого типу – колегій. Рівень навчання у ній був високим, оскільки вона укомплектувалась добре підготовленими з різних країн викладачами. Об'єднаний навчальний заклад почав свою роботу під назвою Києвобратська колегія. П. Могила став її опікуном. На його честь заклад згодом став називатися Києво-Могилянською колегією. А в 1701 року Петро І своїм указом надав колегії офіційний статус академії. Це робить її першим офіційно визнаним вищим навчальним закладом в Україні. Фінансували академію козацькі гетьмани і вище духовенство. Тому-то й була вона загальноосвітнім всестановим закладом, у якому навчалися діти місцевої знаті, козаків, духовенства, міщан і селян. Колегія розвивалась як вищий навчальний заклад і невдовзі стала відомим у всій Європі центром освіти, науки і культури.

В колегії існував поділ на класи. Всього нараховувалось 8 класів: – підготовчий (фара або аналогія); – три молодші (інфіма, граматика, синтаксис); – два середніх (поетика і риторика). Учні молодших класів (спудеї)

заучували тексти напам'ять, виконували усні і письмові вправи. Два старших (філософія і богослов'я). Філософи і богослови (студенти) домашніх вправ не виконували і екзаменів не складали. У кінці кожного триместру вони писали великі письмові твори – дисертації і захищали їх у присутності всіх студентів.

Складовою частиною навчального процесу були диспути, коли один студент обґрунтовував думку, а інші її заперечували. Активізації навчальної діяльності учнів сприяли також своєрідні змагання у написанні кращих творів, 38 віршів, промов і їх виголошенні. Повний термін навчання становив 12 років, у всіх класах навчалися один рік, у класі філософії – два роки, богослов'я – чотири роки. Навчальний план передбачав вивчення «семи вільних мистецтв», слов'янської, грецької, латинської і польської мов. З кінця XVIII ст. вивчали німецьку, французьку і старосвйрейську мови. Викладання велося спочатку лише слов'янською мовою, а дещо пізніше філософію вивчали латиною.

Керівництво колегії складали ректор, префект – перший помічник ректора з навчальної роботи, суперінтендант – наглядач за умовами проживання учнів. Навчальний рік у колегії розпочинався з 1 вересня і тривав до початку липня: він поділявся на триместри, між якими були невеликі канікули – рекреації. Триместри завершувалися екзаменами. Зарахування новоприбулих проводилося протягом всього року на основі співбесіди з префектом. Префект визначав рівень знань учня і в який клас його зарахувати. Оцінка знань у колегії була гнучкою і полягала у загальному висновку вчителя щодо успіхів учня: невстигаючих з колегії не відраховували. Учень за власним бажанням міг залишатися в класі стільки, скільки сам хотів. Іноді студенти, щоб підтвердити знання з якогось предмету, переходили у молодші класи.

Завершити навчання у колегії кожен студент міг за власним бажанням у будь-який час. Дуже часто студенти не завершували повного курсу. Після закінчення повного курсу навчання або будь-якого старшого класу студенти отримували відповідний атестат з підписом ректора і печаткою. Студенти проживали на квартирах і в гуртожитках – бурсах. За бурсами і квартирами здійснював нагляд суперінтендант. Студентам жилося скрутно, особливо в

бурсах. Щоб прожити, вони наймалися прислужниками, брали участь у хорах, просили милостиню, вчителювали. Тут училися: – український філософ, поет і педагог Григорій Сковорода. – російський учений Михайло Ломоносов. – радник Петра I з питань освіти Феофан Прокопович і інші видатні діячі. 39 – гетьмани України: Іван Виговський, Іван Мазепа, Пилип Орлик, Павло Полуботок, Іван Самойлович, Юрій Хмельницький, Петро Конашевич Сагайдачний. Після відкриття 1805 року Харківського університету, значення академії у культурному розвитку України зменшилося, а в 1819 р. вона була перетворена у духовну академію. Сьогодні Академія відроджена і успішно розвивається. Важливим етапом у розвитку освіти і культури в Україні було становлення університетів. Найстарішим в Україні є Львівський університет.

І хоча немає єдності думок щодо дати заснування цього навчального закладу – 1661 чи 1784 рік, усе ж більшість дослідників схиляється до дати 1661 р. Оскільки Львів, як і вся Галичина, були під владою Австрійської імперії, навчання велось німецькою, латинською мовами, а згодом і польською, проте з роками в університеті перемогли українські тенденції. Зокрема, у 1873 р. при Львівському університеті було створено Наукове товариство імені Тараса Шевченка. Діяльність Львівського університету відіграла і продовжує відігравати величезну роль у становленні незалежності Галицького краю, зокрема й України в цілому, утвердженні національної ідентичності українського народу. Це визнаний науковий центр у західному регіоні нашої держави. У 1805 р. розпочав свою історію Харківський університет. Це перший університет, який створено на території України, що входила до складу Росії. Учені – педагоги й випускники університету – зробили значний внесок у розвиток освіти і науки на Слобожанській Україні, у справу національного відродження країни. У Харківському університеті працювали Олександр Потебня (1835 – 1891) – український філолог, філософ, етнограф; Петро Гулак-Артемівський (1790 – 1865) – поет, історик, ректор цього ж університету; фольклорист, етнограф, літературознавець Микола Сумцов (1854 – 1922); біолог, фізіолог, ембріолог, імунолог Ілля Мечніков (1845 –

1916). З Харківським університетом пов'язані імена його відомих випускників, зокрема, історика і етнографа Миколи Костомарова (1817 – 1885), психолога Дмитра Узнадзе (1886 – 1950) та інших. 40 Діяльність Київського університету стала визначальним етапом у розвитку освіти, науки і культури країни.

Відкриття Київського університету відбулося 15 липня 1834 р. Спочатку в університеті функціонував лише філософський факультет з історико-філологічним і фізико-математичним відділеннями. Першим ректором університету був видатний учений-природознавець, письменник, фольклорист, історик Михайло Максимович (1804 – 1873). З діяльністю Київського університету пов'язано багато відомих імен – письменників, поетів, науковців, громадських діячів, які принесли славу Україні. Це історик, археолог, етнограф Володимир Антонович (1834 – 1908); історик Дмитро Багалій (1857 – 1932); літературознавець, фольклорист, історик, філософ, публіцист, громадський і культурний діяч Михайло Драгоманов (1841 – 1895); історик, фольклорист, етнограф Митрофан Довнар-Запольський (1867 – 1934); український письменник, театральний і громадський діяч Михайло Старицький (1840 – 1904); історик Іван Луцицький (1845 – 1918) та багато інших видатних постатей України. Нині Національний університет імені Тараса Шевченка є провідним центром розвитку науки і культури в Україні. У травні 1865 р. засновано Одеський університет, який називався Новоросійським університетом, що базувався на Рішельєвському ліцеї. Ініціатором відкриття Одеського університету були російський педагог і лікар М. І. Пирогов та генерал-губернатор О. Г. Строганов. Функціонування цього навчального закладу давало можливість молоді Південної України (Таврійського краю) здобувати вищу освіту. Він став центром науки і культури південного краю України.

Багато вихованців і педагогів Одеського університету стали його окрасою, внесли значний внесок у розвиток вітчизняної науки. Передусім це видатний біолог Ілля Мечніков (1845 – 1916), ім'я якого носить університет з 1945 року; епідеміолог і мікробіолог Данило Заболотний (1866 – 1929); патофізіолог і

організатор науки Олександр Богомолець (1881 – 1946); хімік Лев Писаржевський (1871 – 1938) та багато інших. З Одеським університетом пов'язана наукова діяльність видатних постатей вітчизняної науки: біологів Івана Сеченова і Олександра Ковалевського. 41 У 1875 р. засновано Чернівецький університет. Буковина, яка розташована у передгір'ях Карпат, була протекторатом різних країн – Австрії, Румунії. Лише в 1940 р. ці землі возз'єдналися з Україною. Чернівецький університет був і залишається центром розвитку освіти і науки на Буковині. Короткий екскурс в історію розвитку освіти і культури в Україні свідчить, що кінець XVIII і XIX століття позначилися активним розвитком і становленням наукових і освітніх закладів вищого рівня, які стали центром розвою культури і науки в різних регіонах держави, завдяки цьому були створені надійні підвалини для нових поступів у царині освіти, науки та культури у XX столітті.

Вища освіта України з часів здобуття незалежності. Історія вищої освіти в Україні має давні й глибокі традиції. В кінці XVI – першій половині XVII ст. в різних містах України були засновані навчальні заклади, які відігравали значну роль у боротьбі проти національно-релігійного гноблення, в розвитку національної культури і освіти.

Найпершою вищою школою гуманітарного типу була Острозька школа чи Острозький греко-слов'яно-латинський колегіум, побудований за типом західноєвропейських навчальних закладів. Всього у XIX ст. в Україні було 5 університетів: Харківський, Київський, Одеський, Львівський і Чернівецький. З моменту встановлення радянської влади освіта в цілому та вища освіта зокрема увійшла до пріоритетних напрямків розвитку держави.

У Радянській Україні в 20-ті роки розпочалася компанія ліквідації неписьменності, протягом цих років неписьменність в Україні була повністю ліквідована. Стрімко зростає кількість навчальних закладів, зокрема спеціальних, що були призначені для підготовки інженерних кадрів. У 1925 р. діяло 35 інститутів і 30 робітничих факультетів для підготовки фахівців з вищою освітою. В основному сучасна мережа вищих навчальних закладів в

Україні сформувалась у 60 – 70-ті роки минулого століття. Станом на 1975 р. в республіці діяло 143 вищих навчальних заклади (III - IV рівнів акредитації) та 730 технікумів і училищ (I – II рівнів акредитації). В 1975 р. в Україні у розрахунку на 10 тис. населення нараховувалось 169 студентів вищих і 160 - середніх спеціальних навчальних закладів, кількість спеціалістів на 10 тис. населення досягла 902 осіб. У 1971 – 1975 рр. упорядковувалась мережа вищих навчальних закладів і їх підрозділів.

Станом на 1975 р. вищі навчальні заклади, що діяли на території України перебували у підпорядкуванні союзних, союзно-республіканських і республіканських міністерств. Після здобуття незалежності у 1991 році в суверенній Україні почала формуватися та втілюватися в життя власна політика в галузі освіти, спрямована на досягнення сучасного рівня якості та доступності, відродження самобутніх національних традицій, докорінне оновлення змісту, форм і методів навчання, організаційних засад діяльності, примноження інтелектуального потенціалу України. Україна успадкувала від попередніх часів досить розвинену та широко розгалужену систему освіти, яка за багатьма показниками відповідала рівневі розвинених країн світу. Водночас включення освіти України у загальносоюзну освітню систему дало негативні наслідки.

Підготовка кадрів здебільшого була орієнтована на загальносоюзні потреби та плани, що призвело до диспропорції у розміщенні вищих навчальних закладів та в структурі фахових напрямків підготовки спеціалістів. Концептуальні засади її реформи визначено Державною національною програмою «Освіта (Україна ХХІ століття)». Цей документ, розроблений творчим колективом освітян-науковців і практиків, був розглянутий і схвалений Першим з'їздом педагогічних працівників України (грудень 1992 р.) і затверджений КМУ (постанова № 896 від 3 листопада 1993 р.).

Реалізація програми передбачала досягнення якісно нового стану освіти, її інтеграцію у міжнародний освітній простір. Програмою визначено шляхи забезпечення пріоритетного розвитку освіти України, залучення до активної

участі в цьому процесі всіх державних та громадських інституцій, приватних структур, трудових колективів, сімей, кожного громадянина.

1.3. Історія розвитку полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Національний педагогічний університет є одним із найстаріших вищих навчальних закладів України. Його створено 1 липня 1914 р., коли за імператорським указом у Полтаві засновано Учительський інститут. 1919 р. Інститут реорганізовано в педагогічний, 1921 р. – в Інститут народної освіти, 1930 р. – в Інститут соціального виховання, а 1933 р. – знову в Педагогічний інститут, якому 28 грудня 1946 р. присвоєно ім'я В. Г. Короленка. Постановою Кабінету Міністрів України № 448 від 9 грудня 1999 р. на базі Полтавського державного педагогічного інституту створено Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. 25 листопада 2009 р. Указом Президента України Полтавському державному педагогічному університету надано статус національного.

Першим ректором (тоді – директором) інституту в 1914 р. було призначено талановитого ученого й педагога Волніна О. К. У різні роки навчальний заклад очолювали відомий учений-філолог, краєзнавець, культурний і громадський діяч Щепотьєв В. О., упродовж 15 років – доктор філософських наук, професор, академік АПН України Зязюн І. А., 18 років – доктор історичних наук, професор, академік АПН України Пащенко В. О., з 2009 року на чолі вишу – доктор філологічних наук, професор Степаненко М. І.

Тяглість кращих традицій Університету відображена в працях видатних його випускників – педагогів, учених: Макаренка А., Сухомлинського В., Ващенко Г., Кондратюка Ю., Багалія Д., Рibaкова І., Воропая В., Победоносцева О., Верховинця М., Ковіньки О. Упродовж 100-річної історії в його стінах підготовлено близько 60 тисяч кваліфікованих педагогічних працівників різних спеціальностей, серед яких – понад 100 заслужених учителів України, Герой України, сотні відмінників освіти України, науковці,

літератори, митці, державні діячі. Зусиллями кількох поколінь професорсько-викладацького складу, студентів і співробітників Університет став відомим не лише в Україні, а й за кордоном.

У свої 105 років Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка є освітньо-науковим центром із вагомими здобутками та традиціями, який не зупиняється у своєму розвитку, має чітко визначені цілі, базовані на здобувачах усіх рівнів вищої освіти (від бакалаврату до докторантури), розмаїтті та багатoproфільності освітніх програм, активній науково-дослідній та навчально-методичній діяльності, апробованій системі забезпечення якості освіти, високому відсотку викладачів з ученими ступенями кандидатів і докторів наук та званнями доцентів і професорів, дієвому менеджменту, фінансовій стабільності.

У складі Університету функціонує 7 факультетів та 35 кафедр. На їх базі навчається 6261 студентів, з них 3322 студентів денної форми навчання та 2939 студентів заочної форми навчання, які здобувають вищу освіту за освітнім ступенем «бакалавр» із та «магістр» із 48 освітніх програм. Матеріально-технічна база: 4 навчальні корпуси, 4 гуртожитки, ботанічний сад, навчально-наукові лабораторії та центри, бібліотека та спорткомплекс. В Університеті створено умови для бажаючих проходити військове навчання за програмою підготовки офіцерів запасу (військова кафедра).

Пріоритетні напрями наукової діяльності пов'язані з дослідженнями фізико-хімічних властивостей бінарних систем в конденсованому стані; екологічних аспектів природокористування та збереження здоров'я людини; структурно-функціональних особливостей природних комплексів Лівобережного Лісостепу; соціально-економічних трансформації та сталого розвитку сучасного суспільства; історії України ранньомодерного та модерного часу; історії релігій, церкви та їх взаємовідносин із державою; семантичної й формально-граматичної структури речення; синергетичного підходу до психологічних процесів у системах різного рівня організації; теоретико-методичних основ технологічної освіти; сучасного змісту, методології та

методики викладання фахових дисциплін; теоретико-методичних основ особистісно-соціального виховання молоді.

1.4. Законодавство України про вищу освіту

Законодавство України про вищу освіту базується на Конституції України і складається з законів України «Про освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність» , «Про вищу освіту» та інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до нього. Якщо міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством про вищу освіту, то застосовуються правила міжнародних договорів.

Державна політика в галузі освіти визначається Верховною Радою України відповідно до Конституції України і здійснюється органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Завданням законодавства України про освіту є регулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної, наукової, загальнокультурної підготовки громадян України. У Законі України «Про освіту» зазначено, що громадяни України мають право на безкоштовну освіту в усіх державних навчальних закладах незалежно від статі, раси, національності, соціального і майнового стану, роду та характеру занять, світоглядних переконань, належності до партій, ставлення до релігії, віросповідання, стану здоров'я, місця проживання та інших обставин.

Це право забезпечується: розгалуженою мережею навчальних закладів, заснованих на державній та інших формах власності, наукових установ, закладів післядипломної освіти; відкритим характером навчальних закладів, створенням умов для вибору профілю навчання і виховання відповідно до здібностей, інтересів громадянина; різними формами навчання - очною, вечірньою, заочною, екстернатом, а також педагогічним патронажем.

Основними принципами освіти в Україні є: доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту,

всєбічного розвитку; гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; органічний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, традиціями; незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій; науковий, світський характер освіти; інтеграція з наукою і виробництвом; її взаємозв'язок з освітою інших країн; гнучкість і прогностичність системи освіти; єдність і наступність системи освіти; безперервність і різноманітність освіти; поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті.

В Україні для управління освітою створюються система державних органів управління і органи громадського самоврядування. Органи управління освітою і громадського самоврядування діють у межах повноважень, визначених законодавством. Система освіти складається із навчальних закладів, наукових, науковометодичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою та самоврядування в галузі освіти. Структура освіти включає: дошкільну освіту; загальну середню освіту; позашкільну освіту; професійно-технічну освіту; вищу освіту; післядипломну освіту; аспірантуру; докторантуру; самоосвіту. В Україні встановлюються такі освітні рівні: початкова загальна освіта; базова загальна середня освіта; повна загальна середня освіта; професійно-технічна освіта; базова вища освіта; повна вища освіта.

В Україні встановлюються такі освітньо-кваліфікаційні рівні: кваліфікований робітник; молодший спеціаліст; бакалавр; спеціаліст, магістр. Науковими ступенями є: кандидат наук; доктор наук. Державна політика у галузі вищої освіти визначається Верховною Радою України. Державна політика у галузі вищої освіти ґрунтується на принципах: доступності та конкурсності здобуття вищої освіти кожним громадянином України; незалежності здобуття вищої освіти від впливу політичних партій, громадських і релігійних організацій; інтеграції системи вищої освіти України у світову систему вищої освіти при збереженні і розвитку досягнень та традицій української вищої школи; наступності процесу здобуття вищої

освіти; державної підтримки підготовки фахівців для пріоритетних напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень; гласності при формуванні структури та обсягів освітньої та професійної підготовки фахівців.

До структури вищої освіти входять освітні й освітньо-кваліфікаційні рівні: 1) освітні рівні: неповна вища освіта; базова вища освіта; повна вища освіта; 2) освітньо-кваліфікаційні рівні: молодший спеціаліст; бакалавр; спеціаліст, магістр. Встановлюються такі види документів, які засвідчують здобуття особою вищої освіти та кваліфікації за певними освітньо-кваліфікаційними рівнями: диплом молодшого спеціаліста; диплом бакалавра; диплом спеціаліста; диплом магістра. Зразки документів про вищу освіту затверджуються Кабінетом Міністрів України. Систему вищої освіти складають: вищі навчальні заклади всіх форм власності; інші юридичні особи, що надають освітні послуги у галузі вищої освіти; органи, які здійснюють управління у галузі вищої освіти.

1.5. Роль вищої освіти у формуванні конкурентоспроможних фахівців, поліпшенні добробуту людей, економічному та інноваційному розвитку держави

Аналіз сучасних освітніх документів, наукових розробок та суспільної практики дає можливість зробити висновок про те, що система освіти є визначальним чинником процесу формування знань та вмінь людини. Згідно із Законом України «Про освіту» метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвитку її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, забезпечення економіки кваліфікованими працівниками.

Вплив освіти здійснюється протягом усього життя людини, починаючи з дитинства. Значна роль належить рівню розвитку суспільства, важливості освіти в ньому та існуючого рівня доходів, які отримують більш освічені та

професійно підготовлені люди. Освіта формує продуктивні знання, сприяє нарощуванню нових, стимулює нові ідеї. Таким чином, вона здатна оновити існуючий людський потенціал та сформувати нову, інноваційну його якість.

Основними функціями освіти є: пізнавальна, виховна, розвиваюча, ідеологічна, адаптаційна, культурна, профорієнтаційна та інші.

Характеризуючи вплив кожної складової окремо, варто зазначити, що дошкільна і початкова освіта закладають фундамент для подальшого накопичення людського потенціалу. Загальна середня освіта є наступною сходинкою на шляху здобуття людиною знань. На цьому етапі формуються найстабільніші, фундаментальні знання, що є основою для подальшого розвитку та свідомого вибору і освоєння професійної підготовки. Вища освіта є фундаментом людського розвитку та прогресу суспільства, а також виступає гарантом індивідуального розвитку, формуючи спеціальні, конкретні знання, сприяє професійній самореалізації індивіда.

Сьогодні у рамках Болонського процесу формується Європейський простір вищої освіти, що визначений географічними та інституційними нормами Європейської культурної конвенції. Кінцевою метою його є забезпечення відповідної суспільним, особистісним та виробничим потребам якості вищої освіти, що продукуватиме конкурентоспроможного фахівця, здатного легко адаптуватися в економічному просторі європейських країн. В свою чергу, це передбачає структурне реформування національної систем вищої освіти, зміну освітніх програм і проведення необхідних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах.

1.6. Пріоритетні напрями реформування вищої освіти в Україні

Для створення необхідних та сприятливих умов щодо формування та попередження втрат людського капіталу на державному рівні визначені такі пріоритетні напрями реформування вищої освіти:

- 1) забезпечення інноваційного характеру розвитку вищої освіти;

- 2) забезпечення оптимізації структури вищої освіти та обсягів підготовки й перепідготовки кадрів для потреб інноваційного розвитку економіки;
- 3) забезпечення реалізації кадрової стратегії галузі, спрямованої на збереження і розвиток наукових та педагогічних шкіл, впровадження об'єктивної оцінки наукової та педагогічної діяльності;
- 4) розширення доступу до вищої освіти та сприяння соціальному захисту учасників навчально-виховного процесу;
- 5) удосконалення мережі ВНЗ, укрупнення ВНЗ на регіональному рівні, шляхом їх об'єднання та створення університетів регіонального типу;
- 6) перегляд змісту освіти, державних стандартів, кваліфікацій у контексті виходження вищої освіти України в європейський освітній простір.

У більш узагальненому вигляді напрями реформування вищої освіти конкретизовані в Національній стратегії розвитку «Україна – 2015». Здатність 13 навчатися стає ключовим, визначальним фактором конкурентоспроможності людини, тому формування конкурентоспроможної особистості можливе за умови конкурентоздатної освіти в конкурентноздатній економіці, для чого потрібно:

- 1)переглянути кількість і структуру ВНЗ, а також навчальні напрями і спеціальності, приведення їх у відповідність до потреб ринку праці та до світових стандартів;
- 2)створити умови для реалізації принципу автономності ВНЗ;
- 3)проводити державний моніторинг якості освіти;
- 4)сприяти усвідомленню населення працездатного віку, що невід'ємною складовою способу життя є неперервна освіта;
- 5)визначити нормативні механізми цільового керування на місце праці спеціалістів, підготовлених за кошти бюджету.

У Національній доктрині розвитку освіти зазначені пріоритетні напрями державної політики щодо розвитку освіти, яким є: особистісна орієнтація освіти; формування національних і загальнолюдських цінностей; створення для громадян рівних можливостей у здобутті освіти; постійне підвищення

якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу; розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом життя; пропаганда здорового способу життя; розширення україномовного освітнього простору; забезпечення освітніх потреб національних меншин; забезпечення економічних і соціальних гарантій для професійної самореалізації педагогічних, науково-педагогічних працівників, підвищення їх соціального статусу; розвиток дошкільної, позашкільної, загальної середньої освіти у сільській місцевості та професійно-технічної освіти; органічне поєднання освіти і науки, розвиток педагогічної та психологічної науки, дистанційної освіти; запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій; створення індустрії сучасних засобів навчання і виховання, повне забезпечення ними навчальних закладів; створення ринку освітніх послуг та його науково-методичного забезпечення; інтеграція вітчизняної освіти до європейського та світового освітніх просторів.

Розуміння освіти, з точки зору існуючої особистісно-орієнтованої парадигми, зорієнтовує на діяльності людини по розвитку і формуванню своєї особистості. Кожна людина стає суб'єктом освіти своєї особистості, яка в подальшому в найбільшій мірі сприяє її конкурентоспроможності.

ЛЕКЦІЯ 2.

Університетська освіта в контексті Болонського процесу

План

- 2.1 Основні завдання, принципи та етапи формування Європейського простору вищої освіти.
- 2.2. Імплементация Болонського процесу в Україні.
- 2.3. Пріоритетні напрямки державної політики щодо розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу.
- 2.4. Європейська кредитно-трансферна система (ECTS). Шкала оцінювання знань за системою ECTS.

2.1 Основні завдання, принципи та етапи формування Європейського простору вищої освіти

Процеси європейської інтеграції як прояв об'єктивно зумовленої глобалізації на нашому континенті охоплюють все нові сфери життєдіяльності. Не стала винятком тут і освіта, особливо ж вища школа. Україна чітко визначила орієнтир на входження в освітній простір Європи, здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог, а також все наполегливіше веде роботу із практичного приєднання до Болонського процесу.

З питання приєднання до Болонської декларації Міністерство освіти і науки України звернулось до міністрів освіти країн Європи. Хоча, безумовно, вирішальну роль буде відігравати власна українська законодавча робота з модернізації вищої освіти як у загальнонаціональному масштабі, так і в кожному університеті та інституті. Спроби надати загальноєвропейського характеру вищій школі фактично розпочалися з підписання Римської угоди в 1957 р. Далі ці ідеї знайшли свій розвиток у рішеннях конференції міністрів освіти 1971 та 1976 р., у Маастрихтському договорі 1992 р.

У наступні роки було запроваджено різноманітні програми під егідою ЕС, Ради Європи, що сприяли напрацюванню спільних підходів до вирішення

транснаціональних проблем вищої освіти. У 1997 р. під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО було розроблено і прийнято Лісабонську конвенцію про визнання кваліфікацій, що належать до вищої освіти 15 Європи, її підписали Україна й 43 країни, більшість з яких і сформулювали пізніше принципи Болонської декларації. Вже через рік чотирма країнами (Франція, Італія, Великобританія, Німеччина) було підписано так звану Сорбонську декларацію, яка була спрямована створення відкритого Європейського простору вищої освіти.

Основні завдання та принципи створення зони Європейської вищої освіти (шість цілей Болонського процесу):

- введення двоциклового навчання;
- запровадження кредитної системи;
- формування системи контролю якості освіти;
- розширення мобільності студентів і викладачів;
- забезпечення працевлаштування випускників та привабливості європейської системи освіти.

Країни-учасниці Болонського процесу домовилися в межах своєї компетенції та поважаючи відмінності у культурі, мові, національних освітніх системах, а також автономію університетів проводити політику міжурядового співробітництва із залученням європейських неурядових організацій, що функціонують у сфері вищої освіти.

З метою зміцнення Європейського простору вищої освіти та поширення європейської системи вищої освіти у світі було запропоновано у найближчому часі реалізувати конкретні заходи, що мають принести відчутні результати на окресленому шляху, такі як: запровадження системи освіти на основі двох ключових навчальних циклів: додипломного (бакалавр) та післядипломного (магістр); затвердження загальносприйнятної та порівнянної системи вчених ступенів, в тому числі шляхом запровадження стандартизованого Додатку до диплома; застосування Європейської Кредитної Трансферної Системи (ECTS) як відповідного засобу сприяння більшій мобільності студентів; зближення

систем контролю якості та акредитації з метою вироблення порівняльних критеріїв та методологій.

Учасники Болонського форуму схвалили двоетапну систему вищої освіти, зазначаючи, що введення подібної системи бажане і в інших європейських країнах. Серед проблем сучасної вищої школи в Україні виділяється питання співвідношення академічної освіти, що дає можливість зростання в академічному плані, і професійної освіти, що дає можливість швидко адаптуватись на ринку праці. В цьому контексті Україна намагається зберегти прекрасну фундаментальну освіту, фундаментальну підготовку.

2.2 Імплементація Болонського процесу в Україні

Процес об'єднання Європи та його поширення на Схід супроводжується формуванням спільного освітянського та наукового простору. Цей процес дістав назву Болонського від назви університету в італійському місті Болонья (Італія), де започатковано цю ініціативу. Болонська декларація 1999 р. та інші документи Болонського процесу започаткували серії реформ, необхідних для гармонізації архітектури системи європейської вищої освіти, збільшення сумісності, порівнянності та конкурентоспроможності європейської вищої освіти, а також підвищення її привабливості і для громадян країн Європи, і для громадян та дослідників інших країн.

Головна мета цього процесу - консолідація зусиль наукової й освітянської громадськості й урядів країн Європи не лише для істотного підвищення конкурентоспроможності європейської системи науки та вищої освіти у світовому вимірі, а й для підвищення її ролі в суспільних демократичних перетвореннях.

16 Болонський процес - система заходів європейських державних установ (рівня міністерств освіти), університетів, міждержавних і громадських організацій, пов'язаних із вищою освітою, спрямована на структурне реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень з метою створення до гою р.

європейського наукового й освітянського простору задля підвищення спроможності випускників вищих навчальних закладів до працевлаштування, поліпшення мобільності громадян на європейському ринку праці, підвищення конкурентоспроможності європейської вищої школи.

Нині Болонський процес - це 47 країн-учасниць, тисячі вищих навчальних закладів, студентство яких прагне інтегруватися.

Україна приєдналася до Болонського процесу 19 травня 2005 року на Конференції міністрів країн Європи (м. Берген, Норвегія). Цій події передували: Постанова Кабінету міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 1131 «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань участі України в Болонському процесі» та Наказ Міністерства освіти і науки України від 20 жовтня 2004р. № 812 «Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу», що мали у правовому полі підготувати ґрунт для болонських новацій.

У 2006 році створено Національну групу промоутерів Болонського процесу в Україні (National Team of Bologna Promoters), до якої залучені фахівці провідних університетів України. Вони беруть участь в навчальних тренінгах з актуальних проблем вищої освіти на Європейському освітньому просторі і проводять такі тренінги в Україні. При Міністерстві освіти і науки України (МОН) створено відомчу робочу групу супроводу Болонського процесу у вищій освіті України (розпорядження МОН від 24.05.2006 № 93-р) та, за розпорядженням Кабінету Міністрів України, міжвідомчу робочу групу з впровадження Болонського процесу (наказ МОН від 7.03.2006 № 164). На законодавчому рівні пріоритетні завдання з реалізації Болонського процесу в Україні було визначено у Наказі МОН №612 від 13.07.2007 «Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року». 16 жовтня 2009 року міністр освіти І. Вакарчук підписав указ про «Про запровадження у вищих навчальних закладах України Європейської

кредитнотрансферної системи» та її ключових документів, зокрема Додатку до диплома європейського зразка.

Цього ж року народний депутат України, член Координаційної ради конфедерації роботодавців України О.Б. Шевчук подав на розгляд Верховної Ради Проект закону України «Про національну систему кваліфікацій», розпочавши складний процес роботи та дискусій на тему створення НСК. Також в Україні діють європейські програми, що сприяють студентській та викладацькій мобільності.

2.3 Пріоритетні напрями державної політики щодо розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу

Період 2010-2020 у впровадженні Болонського процесу в Україні був і буде вирішальним, він покаже наскільки глибокими та якісними були зміни в освіті попередніх років. Проте існує чимало перешкод і труднощів, що чекають нашу державу на цьому шляху.

Пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку вищої освіти є:

- особистісна орієнтація вищої освіти;
- формування національних і загальнолюдських 17 цінностей;
- створення для громадян рівних можливостей у здобутті вищої освіти; постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу;
- запровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій; формування в системі освіти нормативно-правових і організаційно-економічних механізмів залучення і використання позабюджетних коштів;
- підвищення соціального статусу і професіоналізму працівників освіти, посилення їх державної і суспільної підтримки; розвиток освіти, як відкритої державно-суспільної системи;
- інтеграція вітчизняної вищої освіти до європейського та світового освітніх просторів.

У системі вищої освіти, у контексті подальшої її інтеграції в Європейський освітній простір існують такі проблеми: удосконалення законодавчої та нормативної бази з питань організації навчального процесу в умовах кредитномодульної системи тощо; розробка нової структури вищої освіти з урахуванням схеми здобуття вищої освіти за трьома циклами; розробка нового переліку програм підготовки магістрів та молодших спеціалістів і відповідної системи кваліфікації; розробка принципів, механізмів та процедур запровадження докторського навчання як третього циклу відповідно до структурованих докторських програм зі стандартною тривалістю стаціонарного докторського навчання; вирішення питання щодо кваліфікації бакалавра; створення системи оцінки якості вищої освіти, яка б відповідала європейським стандартам і нормам; забезпечення мобільності студентів та професорсько-викладацького складу в міжнародному освітньому просторі.

2.4 Європейська кредитно-трансферна система (ECTS).

Шкала оцінювання знань за системою ECTS Європейська кредитно-трансферна система (ECTS) – це система, яка створена для забезпечення єдиної міждержавної процедури виміру й порівняння між закладами освіти результатів навчання студентів, їхнього академічного визнання. Вона розроблена для забезпечення мобільності студентів, спрощує розуміння і порівняння навчальних програм та досягнень студентів як між вітчизняними, так і іноземними навчальними закладами. Система ECTS заснована на оцінюванні всіх видів роботи студента, необхідних для досягнення цілей, зазначених у навчальній програмі. Кредити у даній системі можна отримати лише при успішному виконанні роботи, передбаченої навчальним планом. Робоче навантаження студента у системі ECTS складається із відвідування лекцій, семінарів, самостійних та індивідуальних занять, підготовки власних проектів, здачі іспитів тощо.

Навіщо потрібна ECTS? ECTS спрощує розуміння і порівняння навчальних програм для всіх студентів (вітчизняних й іноземних). ECTS стимулює мобільність і академічне визнання. Вона допомагає університетам організовувати і переглядати їх навчальні програми. ECTS може бути використана для різних програм і форм навчання.

ECTS базується на угоді про те, що 60 кредитів складають навантаження студента/слухача очної форми навчання (стаціонару) впродовж академічного року. У більшості випадків навантаження студента очної форми навчання в Європі дорівнює 36/40 тижням на рік, і в цих випадках один кредит дорівнює 24-30 робочим годинам.

Кредит - це також спосіб перевести в кількісне відношення результати навчання, які вимірюються тим, що саме повинен знати, розуміти і бути здатним зробити студент/слухач після завершення навчання, незалежно від його тривалості.

Розподіл кредитів ECTS ґрунтується на офіційній тривалості циклу програми навчання. Загальне навантаження, необхідне для здобуття ступеня бакалавра, що вимагає 3-4 роки навчання, дорівнює 180-240 кредитам.

Навантаження студентів в ECTS включає час лекцій, семінарів, самостійного навчання, підготовки, складання іспитів тощо.

Кредити розподіляються на всі освітні компоненти програми навчання (модулі, дисципліни, стажування, дипломна робота тощо) і відображають кількість роботи, необхідної для виконання кожного компоненту у зв'язку із загальною кількістю необхідної роботи для завершення повного року навчання за даною програмою.

Шкала оцінювання за системою ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90–100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

ЛЕКЦІЯ 3.

Система управління вищою освітою в Україні та її складові

План

- 3.1 Модель управління у галузі вищої освіти: органи управління вищою освітою і наукою в Україні та їх повноваження.
- 3.2 Повноваження Вищої атестаційної комісії України.
- 3.3 Повноваження власника вищого навчального закладу.
- 3.4 Структура вищого начального закладу.
- 3.5 Повноваження керівника, деканату, вченої ради ВНЗ.

3.1 Модель управління у галузі вищої освіти: органи управління вищою освітою і наукою в Україні та їх повноваження

Систему вищої освіти складають: вищі навчальні заклади всіх форм власності; інші юридичні особи, що надають освітні послуги у галузі вищої освіти; органи, які здійснюють управління у галузі вищої освіти. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України (МОНмолодьспорт України) є центральним органом виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері професійно-технічної освіти, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до покладених на нього завдань МОН України: визначає перспективи і пріоритетні напрями розвитку профтехосвіти; здійснює нормативно-правове та методичне забезпечення функціонування навчальних закладів та установ профтехосвіти; розробляє державні стандарти освіти, контролює їх дотримання шляхом інспектування, ліцензування, атестації та акредитації навчальних закладів незалежно від форми власності та підпорядкування; визначає стратегію моніторингу якості освіти та забезпечує його проведення; забезпечує формування оптимальної мережі навчальних закладів та установ професійно-технічної освіти; формує щороку пропозиції та доводить державне замовлення на підготовку робітничих кадрів для державних потреб. Міністерством керує Міністр освіти і науки, молоді та спорту України.

Через нього Кабінет Міністрів України спрямовує і координує діяльність таких центральних органів виконавчої влади: Державна служба інтелектуальної власності України. Державна служба молоді та спорту України. Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України. Державна інспекція навчальних закладів України. Кабінет Міністрів України через систему органів виконавчої влади здійснює: державну політику у галузі вищої освіти; організує розроблення та здійснення відповідних загальнодержавних та інших програм; у межах своїх повноважень видає нормативно-правові акти з питань вищої освіти; забезпечує контроль за виконанням законодавства про вищу освіту.

Управління у галузі вищої освіти у межах їх компетенції здійснюється: спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки; іншими центральними органами виконавчої влади, які мають у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади; Вищою атестаційною комісією України; органами влади Автономної Республіки Крим; органами місцевого самоврядування; власниками вищих навчальних закладів; органами громадського самоврядування.

3.2 Повноваження Вищої атестаційної комісії України

Вища атестаційна комісія України забезпечує виконання державних вимог при атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Вища атестаційна комісія України: формує мережу спеціалізованих вчених рад та контролює їх діяльність; формує нормативні та методичні засади діяльності спеціалізованих вчених рад; розробляє і затверджує вимоги до рівня наукової 20 кваліфікації здобувачів наукових ступенів, вченого звання старшого наукового співробітника та встановлює критерії атестації наукових кадрів вищої кваліфікації; забезпечує єдність вимог до рівня наукової кваліфікації осіб, які здобувають науковий ступінь кандидата або доктора наук і вчене звання старшого наукового співробітника; формує мережу експертних рад; проводить експертизу дисертацій для здобуття наукових ступенів та

атестаційних справ для присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника; затверджує рішення спеціалізованих вчених рад про присудження наукових ступенів і рішення вчених (наукових, науково-технічних, технічних) рад про присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, а також скасовує їх у разі невиконання державних вимог при атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації; вирішує в установленому порядку питання переатестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, позбавлення наукових ступенів і вченого звання старшого наукового співробітника, оформлення й видачі дипломів і атестатів, а також розглядає апеляції; присвоює вчене звання старшого наукового співробітника; здійснює співробітництво з державними органами інших країн з питань, що належать до компетенції

Вищої атестаційної комісії України; вирішує в установленому порядку питання взаємовизнання документів про присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника; здійснює інші повноваження, передбачені законом.

Акти Вищої атестаційної комісії України, прийняті в межах її повноважень, є обов'язковими для міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, установ, в системі яких створено спеціалізовані вчені ради по присудженню наукових ступенів кандидата і доктора наук та діють вчені (наукові, науково-технічні, технічні) ради, що приймають рішення про присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника.

3.3 Повноваження власника вищого навчального закладу

Повноваження власника (власників) щодо управління вищим навчальним закладом визначаються в межах законів статутом вищого навчального закладу.

Власник (власники) вищого навчального закладу: розробляє статут вищого навчального закладу; організовує ліцензування вищого навчального закладу; призначає керівника вищого навчального закладу на умовах контракту

відповідно до цього Закону; здійснює контроль за фінансово-господарською діяльністю вищого навчального закладу; здійснює контроль за дотриманням умов, передбачених рішенням про заснування вищого навчального закладу; приймає рішення про реорганізацію або ліквідацію вищого навчального закладу; здійснює інші повноваження, передбачені законом. Власник здійснює права, передбачені ЗУ «Про Вищу освіту» щодо управління вищим навчальним закладом безпосередньо або через уповноважений ним орган (особу).

Власник або уповноважений ним орган (особа) може делегувати свої повноваження керівникові або вищому колегіальному органу громадського самоврядування вищого навчального закладу.

3.4 Структура вищого навчального закладу

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (далі – Університет) є державним вищим навчальним закладом, який підпорядковується Міністерству освіти і науки України, має статус національного вищого навчального закладу й функціонує на засадах автономності і самоврядності.

Мовою навчання в Університеті є українська. Із метою створення умов для міжнародної академічної мобільності в Університеті, за рішенням ученої ради, можуть викладатися дисципліни (курси) англійською та/або іншими іноземними мовами, забезпечивши при цьому знання здобувачами вищої освіти відповідної дисципліни державною мовою.

Загальну структуру кожного університету визначає типовий статут вищого навчального закладу. На основі типового статуту кожен університет розробляє *свій статут*, в якому формуються цілі та завдання даного вузу, права і обов'язки студентів, організація навчальної роботи, структура і керівництво, внутрішній порядок і дисципліна, діяльність суспільних організацій і т.д. Статут обговорюється і приймається Радою університету, а затверджується Міністерством освіти. *Положення про організацію освітнього процесу як*

основний нормативний документ, що регламентує освітній процес у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка. Положення розроблене відповідно до Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», Статуту Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка та інших нормативно-правових і розпорядчих документів із питань освіти.

Принципова структура ПННУ імені В. Г. Короленка має такий вигляд: університетом керує ректор, який призначається Міністерством освіти з числа найбільш видатних і авторитетних учених.

Під керівництвом декана факультету здійснюється навчальний процес за затвердженими планами і програмами, організовується робота кафедр, що входять до складу факультету; контролюється вся навчальна і виховна робота, педагогічна практика студентів, також їхня самостійна робота. По суті, всі питання, пов'язані з процесом навчання та виховання студентів (навчання, стипендія, гуртожиток і ін.) вирішуються деканом. Декан приймає абітурієнта в університет, і він же випускає молодого фахівця в життя. Розпорядженням декана факультету студенти допускаються до екзаменів, переводяться з курсу на курс. Декан бере участь у розподілі навчального і суспільного навантажень викладацького складу, що входить до складу факультету, в підборі викладачів на ці кафедри. Як правило, декан є членом Державної екзаменаційної комісії, приймальної комісії і комісії з розподілу молодих фахівців. На допомогу декану факультету створюється Рада факультету (педагогічна, методична комісія, стипендіальна комісія).

До складу Ради факультету під головуванням декана входять його заступник, завідувачі кафедрами, представник профспілкової організації, провідні викладачі кафедр. Рада факультету розглядає і обговорює проекти навчальних планів, програм, звіти про навчально-методичну роботу кафедр, плани роботи факультету і кафедр, звіти декана з навчально-методичної і наукової роботи на факультеті.

Кафедра – основний навчально-науковий, структурний підрозділ вузу що безпосередньо здійснює навчально-методичну, науково-дослідну роботу з одної або декількох тісно пов'язаних між собою дисциплін. До складу кафедри входять професори, доценти, старші викладачі, асистенти (викладачі), старші лаборанти, лаборанти. На кафедру покладаються наступні обов'язки:

- читання лекцій і проведення інших видів занять, керівництво всіма видами практики, курсовими роботами, самостійними та індивідуальними заняттями, проведення заліків та екзаменів;
- здійснення виховної роботи зі студентами; – розробка навчальних програм;
- підготовка підручників, навчальних посібників та інших навчально-методичних видань;
- проведення науково-дослідної роботи серед студентів, обговорення наукових робіт і рекомендації для опублікування. впровадження їх результатів у практику; – підготовка науково-педагогічних кадрів;
- пропаганда наукових і педагогічних знань.

Кафедра у вищій школі може бути організована за наявності не менше п'яти викладачів, з яких троє повинні мати вчені звання або ступені. Кафедра створюється і ліквідується за клопотанням Ради університету, Міністерством освіти

Структурні підрозділи університету

Навчально-методичний відділ є самостійним структурним підрозділом Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, який здійснює організацію, координацію, контроль та методичне супроводження навчального процесу щодо належної підготовки фахівців.

У взаємодії з факультетами, кафедрами та іншими підрозділами університету Відділ сприяє професійній підготовці висококваліфікованих фахівців певних ступенів вищої освіти за всіма ліцензованими спеціальностями та акредитованими освітніми програмами.

Структура Відділу:

- сектор навчально-організаційної роботи;
- сектор по роботі зі студентами;
- сектор практик;
- сектор зберігання особових справ студентів.

Відділ забезпечення якості освіти та акредитації Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка є структурним підрозділом Університету, який створено з метою подальшого розроблення, впровадження та удосконалення системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти відповідно до вимог державних стандартів.

Відділ інноваційної діяльності та міжнародних зв'язків – є структурним підрозділом Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, головною метою якого є розширення академічного простору, поглиблення міжнародних контактів, організація та забезпечення сучасних методів управління в сфері міжнародної, інноваційної діяльності, підвищення авторитету й іміджу університету в світі.

Робота відділу інноваційної діяльності та міжнародних зв'язків спрямована на:

- організацію, координацію міжнародного співробітництва у галузі освіти та науки, що здійснюється ПНПУ імені В. Г. Короленка в межах своїх повноважень, навчально-методичного, науково-технічного співробітництва з закордонними закладами вищої освіти, науковими організаціями, установами та узагальнення його результатів;
- підвищення рівня інноваційної діяльності в системі освіти, ефективного використання інтелектуального потенціалу, забезпечення сучасних методів управління діяльністю у сфері інтелектуальної власності, сприяння розвитку системи комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності та трансферу технологій.

Відділ аспірантури і докторантури

Приймальна комісія

Відділ кадрів

Бухгалтерія

Інформаційно-обчислювальний центр

Господарська частина

Діяльність *психологічної служби* в Університеті забезпечується практичним психологом.

1. Формування психологічної культури всіх учасників освітнього процесу, забезпечення належного рівня їх психологічної компетенції.
2. Сприяння повноцінному особистісному розвитку студентів, їх самореалізації, самовихованню і саморозвитку.
3. Забезпечення профілактики девіантної та аддиктивної поведінки серед студентів, конфліктів та особистісних проблем.

Кабінет психологічної служби знаходиться в гуртожитку №3, кімната 2-А.

Основними завданнями *Юридичної служби* є організація правової роботи в Університеті, спрямованої на правильне застосування, неухильне дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства, інших нормативних актів в закладі вищої освіти, його керівником та працівниками під час виконання покладених на них завдань і функціональних обов'язків.

Служба охорони праці

Бібліотека імені Михайла Андрійовича Жовтобрюха – навчальний, науковий, культурно-просвітницький, інформаційно-комунікаційний підрозділ університету. Щорічно за інформаційно-бібліографічними, бібліотечними послугами та сервісами звертається понад 15 000 користувачів.

3.5 Повноваження керівника, деканату, вченої ради ВНЗ

Керівник вищого навчального закладу в межах наданих йому повноважень: вирішує питання діяльності вищого навчального закладу, затверджує його структуру і 21 штатний розпис; видає накази і розпорядження, обов'язкові для виконання всіма працівниками і структурними підрозділами вищого навчального закладу; представляє вищий навчальний заклад у державних та інших органах, відповідає за результати його діяльності перед органом

управління, у підпорядкуванні якого перебуває вищий навчальний заклад; є розпорядником майна і коштів; виконує кошторис, укладає угоди, дає доручення, відкриває банківські рахунки; приймає на роботу та звільняє з роботи працівників; забезпечує охорону праці, дотримання законності та порядку; визначає функціональні обов'язки працівників; формує контингент осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі; відраховує та поновлює на навчання осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі; контролює виконання навчальних планів і програм; контролює дотримання всіма підрозділами штатно-фінансової дисципліни; забезпечує дотримання службової та державної таємниці; здійснює контроль за якістю роботи викладачів, організацією навчально-виховної та культурно-масової роботи, станом фізичного виховання і здоров'я, організовує побутове обслуговування учасників навчально-виховного процесу та інших працівників вищого навчального закладу; разом із профспілковими організаціями подає на затвердження вищому колегіальному органу громадського самоврядування вищого навчального закладу правила внутрішнього розпорядку та колективний договір і після затвердження підписує його.

Керівник вищого навчального закладу відповідає за провадження освітньої діяльності у вищому навчальному закладі, за результати фінансово-господарської діяльності, стан і збереження будівель та іншого майна. Керівництво факультетом здійснює декан. Декан факультету може делегувати частину своїх повноважень своїм заступникам. Декан видає розпорядження, що стосуються діяльності факультету.

Розпорядження декана є обов'язковими для виконання всіма працівниками факультету і можуть бути скасовані керівником вищого навчального закладу. Керівник вищого навчального закладу скасовує розпорядження декана, які суперечать закону, статутіві вищого навчального закладу чи завдають шкоди інтересам вищого навчального закладу. Керівництво відділенням здійснює завідувач. Завідувач відділення призначається на посаду керівником вищого навчального закладу з числа педагогічних працівників, які мають повну вищу

освіту і досвід навчально-методичної роботи. Завідувач відділення забезпечує організацію навчально-виховного процесу, виконання навчальних планів і програм, здійснює контроль за якістю викладання навчальних предметів, навчально-методичною діяльністю викладачів.

Вчена рада університету. Вчена рада вищого навчального закладу є колегіальним органом вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації і утворюється строком до п'яти років (для національного вищого навчального закладу – строком до семи років).

Вчена рада факультету є колегіальним органом факультету вищого навчального закладу третього і четвертого рівнів акредитації. У вищому навчальному закладі третього або четвертого рівня акредитації можуть бути створені вчені ради інших структурних підрозділів.

Їх повноваження визначаються керівником вищого навчального закладу. Наглядова рада. У національному вищому навчальному закладі в обов'язковому порядку створюється Наглядова рада.

Наглядова рада розглядає шляхи перспективного розвитку вищого навчального закладу, надає допомогу його керівництву в реалізації державної політики у галузі вищої освіти і науки, здійснює громадський контроль за діяльністю керівництва вищого навчального закладу, забезпечує ефективну взаємодію вищого навчального закладу з органами державного управління, науковою громадськістю, суспільно-політичними та комерційними організаціями в інтересах розвитку вищої освіти. Термін повноваження Наглядової ради становить не менше ніж три роки, але не більше ніж п'ять років.

ЛЕКЦІЯ 4.

Організація навчального процесу в університеті

План

- 4.1 Навчальний процес в університеті: учасники навчального процесу та структурні підрозділи ВНЗ.
- 4.2 Структура та форми організації процесу навчання.
- 4.3 Кредитно-модульна система організації навчального процесу у ВНЗ: основні принципи та вимоги.

4.1 Навчальний процес в університеті: учасники навчального процесу ЗВО

Учасниками навчально-виховного процесу ВНЗ згідно ст.46 ЗУ «Про вищу освіту» є: педагогічні і науково-педагогічні працівники; особи, які навчаються у ВНЗ; працівники ВНЗ (категорійні спеціалісти, старші лаборанти, завідувачі навчальними лабораторіями, методисти та інші). Науково-педагогічні працівники – особи, які за основним місцем роботи у ВНЗ професійно займаються педагогічною діяльністю в поєднанні з науковою та науковотехнічною діяльністю. Наукова та науково-технічна діяльність працівників ВНЗ регулюється ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність». Посади педагогічних і науково-педагогічних працівників можуть обіймати особи з повною вищою освітою, які пройшли спеціальну педагогічну підготовку.

Основними посадами науково-педагогічних працівників ВНЗ III і IV рівнів акредитації є: асистент, старший викладач, доцент, професор; завідувач кафедри, декан, проректор, ректор; директор бібліотеки, науковий працівник бібліотеки. На посади науково-педагогічних працівників обираються за конкурсом, як правило, особи які мають наукові ступені або вчені звання, а також випускники магістратури, аспірантури та докторантури. Кожні п'ять років педагогічні працівники проходять атестацію.

За її результатами визначається відповідність працівника займаній посаді, присвоюються категорії; педагогічні звання. Перелік кваліфікаційних

категорій і педагогічних звань педагогічних працівників, порядок їх присвоєння визначаються Кабінетом Міністрів України. Працівники згідно законодавства України мають визначені права та додаткові, викладені у статуті ВНЗ та колективному трудовому договорі. Особи, що навчаються в ВНЗ, згідно ст. 53 ЗУ «Про вищу освіту» є: студенти, курсанти, екстерни, асистенти-стажисти, інтерни, клінічні ординатори, здобувачі, аспіранти (ад'ютанти) та докторанти.

Студент – особа, яка у встановленому порядку зарахована у ВНЗ і навчається за денною (очною) вечірньою або заочною, дистанційною формами навчання з метою здобуття певних освітнього та освітньо-кваліфікаційних рівнів. Їх правовий статус регулюється ст.ст.44.45 ЗУ «Про вищу освіту».

Аспірант (ад'ютант) – особа, яка має повну вищу освіту і освітньокваліфікаційний рівень магістра або спеціаліста, навчається в аспірантурі (ад'юктурі) ВНЗ або наукової установи для підготовки дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук. Структурними підрозділами ВНЗ згідно ст. 30 ЗУ «Про вищу освіту» є: кафедри, факультети, інститути, філії, бібліотеки тощо. Кафедра – базовий структурний підрозділ ВНЗ, що проводить навчально-виховну і методичну діяльність з однієї або декількох споріднених дисциплін.

Кафедра створюється рішенням Вченої ради ВНЗ, за умови, що до її складу входить не менше 5 науково-педагогічних працівників. Керівництво кафедрою здійснює завідувач, який обирається за конкурсом Вченою радою на 5 (для національного ВНЗ – 7) років.

Факультет – основний організаційний і навчально- науковий структурний підрозділ ВНЗ, що об'єднує відповідні кафедри й лабораторії. Факультет створюється, якщо до його складу входить не менше, ніж 3 кафедри і на ньому навчається не менше, ніж 200 студентів денної форми навчання. ВНЗ повинен мати бібліотеку, яку очолює директор. ВНЗ може мати в своєму складі підготовчі відділення, підрозділи підготовки і перепідготовки та підвищення

кваліфікації кадрів, інформаційні центри, видавництво, виробничі структури, спортивні комплекси тощо.

4.2 Структура та форми організації процесу навчання

Навчання розглядається як один із найважливіших видів діяльності людини. У широкому значенні навчання – це процес засвоєння історичного досвіду людства. В більш вузькому – двобічний процес, взаємодія між тим, хто навчає, та тим, хто навчається. Це своєрідний процес керування отриманням знань. Навчання, як і інші види діяльності людини, має відповідну структуру. Вона містить такі складові: мета, мотив, дії (навички, вміння, операції).

Мета – усвідомлений результат навчання (для чого?), мотив – спонукання до навчання(чому?), дії – частини навчання, його окремі, відносно завершені складові, кожна з яких вирішує свою конкретну задачу на шляху досягнення загальної мети навчання. Навички, вміння, операції – різновиди дій. Навички – автоматизовані дії, що виконуються без контролю над засобами виконання.

Вміння – це навички + знання щодо оптимальних умов їх формування.

Операції – дії, що виникли в одній діяльності, а потім були перенесені в іншу. Опанувати навчальну діяльність з усіма її складовими можна через впровадження відповідних форм організації навчання: лекція, практичне заняття, лабораторне заняття, семінар, самостійна робота, курсові та дипломні роботи.

Основними видами навчальних занять в Університеті є: 1) лекція; 2) лабораторне заняття; 3) практичне заняття; 4) семінарське заняття; 5) індивідуальне заняття.

Лекція – основний вид навчальних занять, призначений для викладення теоретичного матеріалу однієї або кількох тем навчальної дисципліни. Тематика лекцій визначається робочою навчальною програмою дисципліни. Лекції проводяться лекторами – професорами, доцентами, старшими викладачами, що мають науковий ступінь. Кандидатури лекторів, які не мають наукового ступеня, повинні бути затверджені вченою радою Університету за

поданням завідувачів відповідних кафедр. Лектор, якому доручено читати курс лекцій, зобов'язаний до початку навчального семестру подати завідувачу кафедри укладені ним навчальну й робочу програми з дисципліни, комплект індивідуальних завдань (якщо вони заплановані) та контрольні завдання (запитання) для проведення підсумкового контролю з дисципліни. Лектор зобов'язаний дотримуватися робочої навчальної програми щодо тематики та змісту лекційних занять, проте на свій розсуд може обирати форми викладення навчального матеріалу.

Лабораторне заняття – вид навчального заняття, на якому студент під керівництвом викладача проводить натурні або імітаційні експерименти, дослідження з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень, набуває практичних навичок роботи з лабораторним обладнанням, обчислювальною технікою, вимірювальною апаратурою, оволодіває методиками експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі та здійснює обробку отриманих результатів. Лабораторні заняття проводяться у спеціально оснащених навчальних лабораторіях із використанням обладнання, а також в умовах реального професійного середовища (на підприємстві, в наукових лабораторіях тощо). Теми лабораторних занять визначаються робочою навчальною програмою дисципліни. Заміна лабораторних занять іншими видами навчальних занять не дозволяється.

Лабораторне заняття включає проведення контролю підготовленості студентів до виконання конкретної лабораторної роботи, виконання власне лабораторних досліджень, оформлення індивідуального звіту про виконану роботу та його захист перед викладачем. Лабораторне заняття, як правило, проводиться у складі академічної групи студентів. Поділ академічної групи на підгрупи для проведення лабораторного заняття передбачається з урахуванням специфіки навчальної дисципліни разом із вимогами техніки безпеки та нормативної кількості робочих місць у навчальній лабораторії, що підтверджується відповідними нормативними документами.

Практичне заняття – вид навчального заняття, на якому студенти під керівництвом викладача закріплюють теоретичні положення навчальної дисципліни й набувають вмінь та навичок їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання відповідно сформульованих завдань. Практичні заняття проводяться в аудиторіях або в навчальних лабораторіях, оснащених необхідними технічними засобами навчання, обчислювальною технікою тощо. Перелік тем практичних занять визначається робочою навчальною програмою дисципліни. Практичне заняття включає проведення контролю знань, вмінь та навичок студентів, постановку загальної проблеми (завдання) викладачем та її обговорення за участю студентів, розв'язання задач, вирішення контрольних завдань, їх перевірку та оцінювання.

Семінарське заняття – форма навчального заняття, на якому викладач організовує дискусію з попередньо визначених проблем за темою заняття. Перелік тем семінарських занять визначається робочою навчальною програмою дисципліни. На кожному семінарському занятті викладач оцінює виступи студентів, їх активність у дискусії, вміння формулювати та відстоювати свою позицію тощо. Індивідуальне заняття – заняття, що проводиться з окремими студентами з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей. Індивідуальні навчальні заняття організовуються за окремим розкладом і можуть охоплювати частину або повний обсяг занять з однієї або декількох навчальних дисциплін. Різновиди індивідуальних навчальних занять, форми та методи їх проведення визначаються робочою програмою навчальної дисципліни.

Практична підготовка студентів є обов'язковим компонентом програми підготовки фахівців певного освітнього ступеня, яка спрямована на закріплення теоретичних знань, отриманих студентами за час навчання, набуття й удосконалення ними практичних навичок і вмінь за відповідною спеціальністю. Перелік усіх видів практик для кожної спеціальності, їх тривалість і строки проведення визначаються навчальними планами відповідно до стандартів вищої освіти та затвердженим в установленому

порядку графіком навчального процесу на поточний навчальний рік. Основними видами практики є: навчальна й виробнича. Визначення баз практики здійснюється керівництвом Університету на основі договорів (відношень, листів) із освітніми закладами, установами, підприємствами незалежно від їх організаційно-правових форм, форм власності та територіального розташування. Студенти можуть самостійно, за погодженням з керівництвом Університету, підбирати для себе базу практики і пропонувати її для використання.

Навчально-методичне керівництво й виконання програм практик забезпечують досвідчені викладачі кафедр. Контроль за проведенням практики здійснюють керівник від Університету, заступники деканів із практики, факультетські і групові керівники, методисти від кафедр.

Оцінка за практику вноситься у відомість обліку успішності, в залікову книжку та в навчальну картку студента й враховується при визначенні розміру стипендії разом з іншими результатами підсумкового контролю. Студенту, який не виконав програму практики через поважну причину, надається право її проходження повторно за умови пред'явлення відповідних документів. Студент, який отримав незадовільну оцінку з практики, відраховується зі складу студентів Університету. Підсумки практик обговорюються на засіданнях кафедр, вчених радах факультетів, ученої ради Університету не менше одного разу протягом навчального року. Організація практичної підготовки студентів Університету регламентується Положенням про практики студентів у ПНПУ імені В. Г. Короленка та іншими внутрішніми нормативними документами.

Освітня (освітньо-професійна або освітньо-наукова) програма – система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання

(компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти.

Кожну ОП розробляє авторська група на чолі з Гарантом, який призначається наказом ректора університету. *Гарант ОП* – науково-педагогічний працівник, який має науковий ступінь та/або вчене звання за відповідною або спорідненою до освітньої програми спеціальністю, стаж науково-педагогічної та/або наукової роботи не менше 10 років.

Гарант несе відповідальність за якість освітньої програми. Освітню програму розробляють на підставі затвердженого Міністерством освіти і науки України стандарту вищої освіти за відповідною спеціальністю та рівнем вищої освіти; у разі відсутності затвердженого стандарту – за проектом стандарту відповідної спеціальності або на підставі норм визначених Національною рамкою кваліфікацій. Прийняття або зміна стандарту вищої освіти є підставою для перегляду існуючої або розроблення нової ОП.

Порядок розробки освітньої програми На підставі існуючої/знову отриманої ліцензії на право проведення освітньої діяльності з підготовки фахівців певного рівня вищої освіти за певною спеціальністю, університет (за згодою Вченої ради щодо поширення освітньої діяльності [6]) розробляє освітньо-професійну програму, для чого завідувач випускової кафедри виконує такі організаційні заходи: - готує проект наказу про призначення гаранта ОП; - разом із Гарантом формує склад авторської групи для розроблення ОП, до якої входять науково-педагогічні працівники, студенти, представники підприємств відповідної галузі (за згодою).

Випускова кафедра або авторська група визначає (або приймає раніше декларовану) назву освітньої програми та формулює відповіді, пояснення, характеристики до складників наданої Міністерством освіти і науки форми освітньої програми. Авторська група під час розробки програми повинна забезпечити збалансованість, раціональне призначення кредитів, здатність здобувачів освіти з опанувати окремі дисципліни (освітні компоненти) та всю освітню програму, вклавшись у визначений час, повноту документального,

кадрового, інформаційного та іншого забезпечення ОП і відповідність освітньої програми Ліцензійним умовам. Рекомендується авторській групі (колективу розробників ОП) підкріплювати процес розроблення, реалізації, моніторингу та оновлення освітньої програми документами/матеріалами (протоколи, довідки, аналітичні звіти, таблиці, опитувальні листи та ін.) і зберігати їх разом з ОП на кафедрі. У додатку 1 наведена форма ОП (введена університетом на підставі рекомендацій МОНУ, лист № 1/9-239 від 28.04.2017), рекомендації, поради, умови, правила до її заповнення. Під час складання проекту ОП слід також уважно вивчати документи Національного агентства, де визначені критерії оцінювання програми і вимоги до її використання (<https://naqa.gov.ua/>).

Порядок затвердження та введення в дію освітньої програми Освітня програма є офіційним документом університету або відокремленого структурного підрозділу. Для здобуття такого статусу ОП підлягає обов'язковій процедурі обговорення, затвердження, введення в дію відповідно до правил, що визначає університет.

Для введення в дію ОП треба виконати такі кроки.

1-й крок. Розроблений документ (проект) Гарант надає на обговорення випусковій кафедрі. Колектив кафедри обговорює ОП на відповідність їй: - концепції освітньої діяльності за відповідною спеціальністю, заявленій під час ліцензування останньої, або існуючому стратегічному плану розвитку університету (у разі подання додаткової ОП за раніше ліцензованою спеціальністю); - вимогам внутрішньої системи забезпечення якості освіти; - участі стейкхолдерів у розробці ОП. Освітню програму затверджує кафедра на своєму засіданні.

2-й крок. Затверджену кафедрою ОП Гарант подає на погодження до навчально-методичного відділу та структурного підрозділу аспірантури та докторантури (у разі наукової програми), який розглядає документ на предмет відповідності рекомендаціям Національного агентства щодо її форми, норм за

показниками валідності тощо. Погоджує начальник НМВ або його заступник, або завідувач структурного підрозділу аспірантури та докторантури.

3-й крок. Гарант надає проект ОП на затвердження вченій раді факультету. Вчена рада факультету визначає зміст програми щодо її унікальності, потреби фахівців для галузі, зв'язок із іншими ОП за спеціальністю, відсутність повторів у змісті освітнього процесу, гарантованість у кадровому та матеріально-технічному забезпеченні і т. ін.

4-й крок. Проект освітньої програми оприлюднюється для громадського обговорення протягом місяця на сайті університету.

У цей період часу група розробників проекту забезпечує обговорення проекту ОП серед працівників підприємств, закладів відповідної галузі, отримує відповідні відгуки (зауваження, підтримку, побажання і т. н.), документально підтверджує процес обговорення (наявність протоколів спільних засідань, форумів, відгуків, анкетування тощо).

5-й крок. ОП із додатковими документами подається на обговорення та затвердження вченій раді університету (через комісію з питань навчально-виховної та методичної роботи або комісію з питань наукової роботи). Після затвердження ОП вченою радою видається наказ ректора про введення в дію відповідної ОП.

Перегляд (удосконалення) освітньої програми Діючу, затверджену освітню програму переглядають щонайменше 2 рази у термін її дії, останній раз - не пізніше ніж за один семестр до завершення існуючої редакції. Підставою до оновлення ОП можуть виступати: - ініціатива і пропозиції гаранта освітньої програми та науковопедагогічних працівників та/або дорадчих органів; - об'єктивні зміни інфраструктурного, кадрового характеру та/або інших ресурсних умов реалізації освітньої програми. Якщо аналіз інформації про результати роботи за ОП показує розбіжність між очікуванням і фактом (передбаченим навантаженням і часом, який фактично необхідний більшості здобувачів вищої освіти для досягнення визначених результатів навчання, переліком компонент і забезпеченням результатів навчання, або заходами та

методами навчання й викладання і т. ін.), це може викликати потребу в оновленні та навіть перепроєктуванні ОП та її освітніх компонент, не менш ніж на 30 %. Перегляд необхідно виконати якомога швидше, не створюючи проблем для тих, хто в цей час навчається за програмою. Для аналізу якісних показників ОП дуже важливо є інформація, що отримує Гарант на підставі опитування стейкхолдерів про їхнє бачення щодо використання ОП, здобутих результатів, пропозицій до поліпшення якості освіти і т. н. У додатку 2 надані рекомендації про формування запитань, що можи використані для проведення опитувань (традиційне анкетування, електронне з використанням СДН «MOODLE», через Фейсбук, інші технології). Аналіз великого масиву інформації, що накопичує Гарант/ випускова кафедра, наприклад, результати екзаменаційних сесій, самостійної роботи здобувачів, атестації, відгуків, результатів працевлаштування, кар'єрного росту випускників, навчання нових технологій в галузі, використання результатів нових досліджень в освітньому процесі і т. д. повинні бути основою для доопрацювання, удосконалення ОП. Для акредитації ОП подання результатів опитування стейкхолдерів є обов'язковою умовою та позитивним чинником в оцінюванні документа.

Структурно-логічна схема підготовки – складова стандарту вищої освіти, що визначає логічну послідовність вивчення навчальних дисциплін, а також погодження їх змісту за темами в часі. Розробляється для кожного освітнього рівня згідно з кваліфікаційними вимогами до професій (посад) фахівців певного рівня та стандартами вищої освіти. Підготовку здобувачів вищої освіти Університет проводить за спеціальностями й спеціалізаціями. Університет у межах ліцензованої спеціальності може запроваджувати спеціалізації, перелік яких затверджується наказом ректора на підставі рішення вченої ради Університету. Для кожної спеціальності Університет розробляє навчальний план.

Навчальний план спеціальності – це внутрішній нормативний документ, який складається за встановленою формою на основі освітньої програми підготовки фахівців і визначає перелік та обсяг навчальних дисциплін і

практик у кредитах ЄКТС, послідовність їхнього вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу і форми проведення поточного та підсумкового контролю.

Навчальний план розробляється випусковою кафедрою (кафедрами), візується деканом факультету й координатором із навчального планування, ухвалюється вченою радою Університету, затверджується ректором і вводиться в дію його наказом. Із 2015/2016 навчального року до навчальних планів здобувачів вищої освіти за ступенем бакалавра та магістра вносяться навчальні дисципліни та практики в обсязі, як правило, трьох і більше кредитів ЄКТС, а їх кількість на навчальний рік не перевищує шістнадцять. Вартість одного кредиту ЄКТС – 30 годин. Навчальний план містить нормативну й варіативну компоненту. При його укладанні враховуються відповідні стандарти освіти, накази, інструктивні листи, рекомендації центрального органу виконавчої влади у сфері освіти й науки. Нормативна компонента представлена дисциплінами фахового, професійного, загальноосвітнього та загальнонаукового спрямування. Варіативна компонента так само може містити предмети фахового, професійного, загальноосвітнього спрямування і складається із дисциплін вільного вибору студента, які становлять не менш як 25 % від загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених для здобуття певного освітнього ступеня. За рахунок варіативної компоненти можливе поглиблення вивчення додаткової спеціальності, опанування спеціалізації (сертифікаційної програми).

Порядок вибору та засвоєння варіативної компоненти навчального плану регламентується внутрішніми нормативними документами Університету. Виконання освітніх і практичних складових навчального плану є підставою для видачі здобувачеві освітнього ступеня диплому державного зразка (для спеціальностей та спеціалізацій), диплому Університету (для спеціальностей та спеціалізацій) та сертифікату Університету (для спеціалізацій). Навчальні плани заочної форми навчання розробляються на основі навчальних планів денної форми навчання з урахуванням особливостей організації навчання на

заочній формі. Зміни та доповнення до навчального плану вносяться у виняткових випадках відповідно до рішення вченої ради Університету та на основі наказу ректора. Витяги із протоколу засідань вченої ради та копії наказів ректора додаються до всіх примірників навчальних планів спеціальностей (напрямів підготовки). Для конкретизації планування навчального процесу на кожний навчальний рік складається робочий навчальний план спеціальності – нормативний документ Університету, в якому обумовлюються щорічні особливості організації освітнього процесу для кожної спеціальності усіх форм навчання та зміст варіативної частини. Робочий навчальний план складається деканатом відповідного факультету разом із випусковою кафедрою (кафедрами) згідно із графіком навчального процесу, підписує його декан факультету і затверджує ректор Університету. *Індивідуальний навчальний план студента* – нормативний документ Університету встановленої форми, який формується за відповідною освітньою програмою, складається студентом на кожний рік навчання та затверджується в установленому порядку деканом факультету. Він містить перелік нормативних та вибіркових дисциплін відповідно до навчального та робочого навчального планів з урахуванням специфіки певної спеціальності, особистісних професійних інтересів і потреб здобувача вищої освіти. Для кожної навчальної дисципліни на основі освітньо-професійної програми розробляється програма навчальної дисципліни, котра містить її мету, завдання та інформаційний обсяг, вимоги до знань і вмінь, форму підсумкового контролю й засоби діагностики успішності навчання студентів. Програма навчальної дисципліни розробляється кафедрою, яка забезпечує її викладання і затверджується вченою радою Університету строком не більше, як на 5 років.

На основі освітньо-професійної програми та відповідно до навчального плану спеціальності на кожен навчальний рік укладається робоча навчальна програма дисципліни – нормативний документ Університету, який містить опис, мету, завдання, структуру та змістові модулі навчальної дисципліни,

теми семінарських, практичних і лабораторних робіт, самостійної роботи, індивідуальні завдання, методи навчання і контролю, розподіл балів, які отримують студенти, методичне забезпечення, рекомендовану літературу та інформаційні ресурси.

Робоча програма навчальної дисципліни розробляється лектором, затверджується на засіданні кафедри за підписом завідувача кафедри. Перезатвердження робочої програми навчальної дисципліни проводиться щорічно до початку навчального року. Відповідальність за відповідність рівня підготовки студента вимогам стандартів вищої освіти покладається на декана факультету та завідувачів кафедр. 3.

4.3 Кредитно-модульна система організації навчального процесу у ВНЗ: основні принципи та вимоги

Підписання Україною Болонської конвенції передбачає впровадження в практику роботи вищих навчальних закладів кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Мета впровадження кредитно-модульної системи: досягнення відповідності стандартам європейської системи освіти, яка відштовхується від знань, умінь і навичок, що є надбанням випускника; затребування українських освітянських кваліфікацій європейським ринком праці; затвердження загальноприйнятої та порівняльної системи освітньо-кваліфікаційних ступенів; упровадження стандартизованого додатка до диплома, модель якого розроблено Європейською системою і який містить докладну інформацію про результати навчання випускника; стимулювання викладачів і студентів вищих навчальних закладів до вдосконалення системи об'єктивної оцінки якості знань; забезпечення прозорості системи вищої освіти та академічного професійного визнання кваліфікацій (дипломів, ступенів, посвідчень та ін.).

Для студента - майбутнього фахівця - важливо не лише осмислити й засвоїти інформацію, а й оволодіти способами її практичного застосування і прийняття рішень. За таких умов зменшується частка прямого, ззовні заданого

інформування, і розширюється застосування інтерактивних форм і методів роботи студентів під керівництвом викладача (тьютора) та повноцінної самостійної роботи в лабораторіях, читальних залах, на об'єктах майбутньої професійної діяльності, що особливо важливо для системи дистанційного навчання.

Тьюторське заняття - такий вид організації навчальної діяльності студентів, у якому процес навчання побудовано в основному на самостійній роботі студентів, а процес викладання полягає у здійсненні контролю за рівнем виконаних завдань, а також у наданні проміжної консультативної допомоги. Упровадження кредитно-модульної системи навчання передбачає реорганізацію традиційної схеми «навчальний семестр - навчальний рік - навчальний курс», раціональний поділ навчального матеріалу дисципліни на модулі й перевірку якості засвоєння теоретичного і практичного матеріалу кожного модуля, використання ширшої шкали оцінювання знань, вирішальний вплив суми балів, одержаних упродовж семестру, на підсумкову оцінку.

Модернізація навчального процесу в руслі вимог Болонської декларації передбачає значне збільшення обсягів самостійної роботи студента (до 50 - 60 %), 29 індивідуалізацію навчання, що, відповідно, потребує належного науково-методичного забезпечення навчального процесу, відповідної матеріальної бази, поліпшення фінансово-побутового стану студента. Кредитно-модульна система організації навчального процесу - модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів).

Заліковий кредит є одиницею виміру навчального навантаження, необхідного для засвоєння змістових модулів або блоку змістових модулів. Він становить кілька кредитів. Змістовий модуль - система навчальних елементів, поєднана за ознакою відповідності певному навчальному об'єктові (частина залікового контролю). Індивідуальний навчальний план студента формують на підставі переліку змістових модулів (блоків змістових модулів

навчальних дисциплін), що сформовані на основі освітньо-професійної програми підготовки і структурно-логічної схеми підготовки фахівців. Навчальну дисципліну формують як систему змістових модулів, передбачених для засвоєння і об'єднаних у блоки змістових модулів - розділів навчальної дисципліни. Індивідуальний навчальний план студента містить нормативні та вибіркові змістові модулі, що можуть поєднуватися у певні навчальні дисципліни. Сукупність нормативних змістових модулів визначає нормативну (обов'язкову) складову індивідуального навчального плану студента. Система оцінювання якості освіти студента (зарахування залікових кредитів) має бути стандартизованою та формалізованою.

Форми організації навчального процесу в умовах КМСОНП: лекційні, практичні, семінарські, лабораторні та індивідуальні заняття, усі види практик та консультацій, виконання самостійних завдань студентів та інші форми і види навчальної та науководослідницької діяльності студентів. Успішність студента контролюють, використовуючи методи і засоби, що їх визначає вищий навчальний заклад.

Академічні успіхи студента визначають за допомогою системи оцінювання, яку використовують у вищому навчальному закладі, реєструють, як заведено у вищому навчальному закладі, обов'язково перевіривши оцінки до національної шкали та шкали ЕСТБ. Державну атестацію студентів проводять відповідно до чинної нормативної бази. У разі кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах зміст навчальних дисциплін розподіляють на змістові модулі (2 - 4 за семестр). Змістовий модуль (розділ, підрозділ) навчальної дисципліни містить окремі модулі (теми) аудиторної і самостійної роботи студента. Кожен змістовий модуль потрібно оцінити. Підсумкове оцінювання засвоєння навчального матеріалу дисципліни визначають без проведення семестрового іспиту (заліку) як інтегровану оцінку засвоєння всіх змістових модулів з урахуванням «вагових» коефіцієнтів. Студент, який набрав упродовж семестру необхідну кількість балів, може: не складати іспиту (заліку) й отримати набрану кількість балів як

підсумкову оцінку; складати іспит (залік) для підвищення свого рейтингу з певної навчальної дисципліни; ліквідувати академічну різницю, пов'язану з переходом на інший напрям підготовки чи до іншого вищого навчального закладу; поглиблено вивчити окремі розділи (теми) навчальних дисциплін, окремі навчальні дисципліни, які формують 30 кваліфікацію, що відповідає сучасним вимогам ринку праці; використати час, відведений графіком навчального процесу на екзаменаційну сесію, для задоволення, своїх особистих потреб. Студент, який набрав упродовж семестру менше, ніж необхідна кількість балів, зобов'язаний складати іспит (залік).

Перевірка знань студентів в Університеті включає поточний та підсумковий контроль. Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних, лабораторних та семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Форми проведення поточного контролю під час навчальних занять, критерії й система оцінювання знань студентів визначаються робочою навчальною програмою дисципліни. Результати поточного контролю фіксуються викладачами у журналах обліку роботи академічної групи. Підсумковий контроль проводиться з метою оцінювання результатів навчання студентів на певному освітньому рівні або на окремих завершених його етапах. Підсумковий контроль включає семестровий контроль й атестацію студента. Семестровий контроль проводиться по завершенню теоретичного і практичного навчання протягом семестру. Навчальними і робочими навчальними планами, графіком навчального процесу на семестровий контроль відводиться, як правило, два останні тижні семестру. В Університеті формами семестрового контролю з виконання студентом вимог навчального плану є залік й екзамен.

Семестровий залік – це форма підсумкового контролю, що полягає в оцінці засвоєного студентом навчального матеріалу на підставі результатів виконання ним певних видів робіт на практичних, семінарських і лабораторних заняттях, індивідуальних завдань тощо. Семестровий залік як форма підсумкового контролю визначається навчальним планом

спеціальності, планується по завершенню реалізації семестрових вимог робочої навчальної програми дисципліни, проводиться за межами екзаменаційної сесії і не передбачає обов'язкову присутність студента, оскільки виставляється виключно на підставі показників обсягу і якості виконання програмних вимог. Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни за семестр є сумою оцінок (балів), одержаних за окремі оцінювані форми навчальної діяльності: поточне та підсумкове оцінювання рівня засвоєння теоретичного матеріалу під час аудиторних занять та самостійної роботи, виконання лабораторних та індивідуальних завдань; додаткові (бонусні) бали за участь у наукових конференціях, олімпіадах, наявність наукових публікацій тощо. Розподіл балів між окремими модулями здійснюється в залежності від питомої ваги модуля в заліковому кредиті. Якщо навчальна дисципліна вивчається протягом кількох семестрів, то підсумкова оцінка за неї є середньозваженою.

Семестровий екзамен – це форма підсумкового контролю рівня засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу з окремої навчальної дисципліни, що проводиться як контрольний захід. Семестрові екзамени проводяться за укладеним деканатом і затвердженим першим проректором розкладом екзаменаційної сесії, який деканат доводить до відома викладачів і студентів не пізніше, як за місяць до її початку. Відхилення від розкладу екзаменаційної сесії неприпустиме. Екзамен приймає лектор, який викладав курс. За потреби у прийомі екзамену можуть брати участь викладачі, які проводили в навчальній групі інші види занять із дисципліни. Якщо окремі модулі дисципліни читалися кількома викладачами, екзамен може проводитися за їх участю з виставленням однієї загальної оцінки. У разі відсутності екзаменатора з поважної причини в день проведення екзамену завідувач кафедри повинен здійснити його заміну або прийняти екзамен особисто і сповістити про це деканат та навчально-методичний відділ. Форма проведення екзамену з певної навчальної дисципліни зазначається у її робочій програмі. Зміст і структура екзаменаційних білетів (контрольних завдань) та

критерії оцінювання знань студентів визначаються відповідною кафедрою. Присутність студента на екзамені є обов'язковою. Студент, який захворів під час сесії, зобов'язаний повідомити про це деканат і на наступний день після одужання подати медичну довідку, завірену у встановленому порядку. За наявності поважних причин (хвороба, сімейні обставини та ін.), що документально підтверджені, окремим студентам за дозволом ректора (першого проректора) може встановлюватись індивідуальний графік складання екзаменаційної сесії (екзамену), про що видається відповідний наказ по Університету. Підсумкова оцінка за навчальну дисципліну включає суму балів набутих студентом протягом семестру та бали одержані за складання екзамену. Результати складання студентами екзаменів і диференційованих заліків оцінюються за чотирибальною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»), а заліків – за двобальною шкалою («зараховано», «не зараховано») й відображаються у відомості обліку успішності, заліковій книжці, навчальній картці студента. Відомість обліку успішності видається викладачеві особисто за підписом у день проведення екзамену (оформлення заліку). Викладач оформлює відомість своєчасно, фіксуючи як позитивну, так і негативну оцінку, не залишаючи порожніх місць. Проти прізвища студента, який не з'явився на екзамен із поважної причини й повідомив про це деканат, не пізніше дня проведення форми контролю, екзаменатор проставляє «не з'явився».

Складання академічної заборгованості можливе не пізніше дня, який передує початку наступного семестру. За умови дозволу перескладання екзамену (заліку) з поважної причини студент претендує на отримання стипендії лише за умови успішного складання екзаменів (заліків) не пізніше останнього дня екзаменаційної сесії. Строкові рамки екзаменаційної сесії визначаються наказом ректора. Студенти, які не з'явилися на екзамені без поважних причин, вважаються такими, що одержали незадовільну оцінку. Відомість повертається в деканат у день проведення семестрового контролю особисто екзаменатором (викладачем, який оформлює залік). Академічна

заборгованість. Зі складу студентів Університету відраховується студент, який: – має три й більше оцінки «незадовільно» або «не зараховано» за результатами однієї екзаменаційної сесії; – не ліквідував академічну заборгованість у визначений строк. Повторне складання екзаменів і заліків допускається не більше двох разів із кожної дисципліни: один раз письмово викладачу, котрий викладав дисципліну, другий – комісії, що призначається деканом факультету і до складу якої входять два провідні викладачі та завідувач кафедри (викладач, який приймав екзамен, як правило, до неї вже не включається). Повторне складання відбувається згідно з графіком, який укладається деканатом і затверджується деканом факультету. У випадках конфліктної ситуації за мотивованою заявою студента або викладача, деканом для приймання екзамену створюється комісія, до якої входять завідувач і два викладачі відповідної кафедри, представник деканату та органу студентського самоврядування. Якщо у конфліктній ситуації екзаменатором є завідувач кафедри, то склад комісії формується без його участі, із залученням фахівців із відповідної навчальної дисципліни з інших кафедр Університету, а за відсутності таких – спеціалістів з інших вищих навчальних закладів. Ліквідація академічної заборгованості відбувається на безоплатній основі.

Декан факультету після закінчення екзаменаційної сесії підписує відомості обліку успішності та залікові книжки студентів. Декани факультетів і завідувачі кафедр несуть персональну відповідальність за проведення сесії. Результати семестрового контролю регулярно обговорюються на засіданнях кафедр, учених рад факультетів та вченої ради Університету і є одним із важливих чинників управління якістю навчального процесу в Університеті.

Атестація здобувачів вищої освіти.

Атестація – це вид підсумкового контролю, спрямований на встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетенцій вимогам стандартів вищої освіти, що здійснюється безпосередньо по завершенню навчання. Атестація здійснюється відкрито й гласно. Атестація осіб, які здобувають певні ступені вищої освіти,

здійснюється Екзаменаційною комісією, яка формується на один навчальний рік із кожного напрямку підготовки (спеціальності) та освітніх ступенів. Персональний склад членів Екзаменаційної комісії затверджується наказом ректора Університету не пізніше, ніж за два місяці до початку її роботи на підставі рапортів деканів факультетів. Списки голів Екзаменаційних комісій за поданням деканів відповідних факультетів ухвалюються вченою радою Університету і затверджуються наказом ректора не пізніше, ніж за два місяці до початку її роботи. Одна й та сама особа може бути головою Екзаменаційної комісії не більше трьох років поспіль. До атестації допускаються особи, які завершили засвоєння змісту освітньої програми за певним напрямом підготовки або спеціальністю й виконали всі вимоги навчального плану. Структура і зміст атестації визначаються вимогами чинного стандарту освіти за певним напрямом підготовки, спеціальністю, освітнім рівнем. Перелік видів атестації визначається навчальними планами спеціальностей. Атестація не може бути замінена оцінкою якості засвоєння змісту освітньої програми за результатами поточного й семестрового контролю успішності студента.

Студентові, який успішно витримав атестаційні випробування, рішенням Екзаменаційної комісії присвоюються відповідний освітній ступінь і кваліфікація та видається документ про вищу освіту державного зразка або Університету. Студенти, які в процесі атестації не підтвердили відповідність рівня своєї підготовки вимогам стандарту освіти, мають право на повторні атестаційні випробування через рік, у наступний термін роботи Екзаменаційної комісії протягом трьох років після закінчення Університету. Отримання студентом незадовільної оцінки на одному із атестаційних випробувань не позбавляє його права проходити наступні етапи атестації.

Такий студент отримує академічну довідку встановленого зразка й відраховується з Університету як такий, що виконав навчальний план, але не пройшов атестацію. Студенту, який отримав не менше 75 відсотків відмінних оцінок з усіх навчальних дисциплін та практичної підготовки, передбачених навчальним планом підготовки фахівців (крім результатів проміжного

контролю), оцінки «добре» з інших дисциплін та практичної підготовки й оцінки «відмінно» за результатами атестації, видається документ з відзнакою про вищу освіту. При прийнятті рішення Екзаменаційною комісією щодо видачі документа про вищу освіту з відзнакою не враховуються результати навчання за попереднім освітнім ступенем (освітньо-кваліфікаційним рівнем).

Засідання Екзаменаційної комісії оформлюються протоколами встановленого зразка. За підсумками діяльності Екзаменаційної комісії її голова складає звіт, який упродовж двох тижнів після останнього засідання комісії подається її секретарем начальнику навчально-методичного відділу Університету. Результати роботи, пропозиції та рекомендації Екзаменаційних комісій обговорюються на засіданнях випускових кафедр, учених рад факультетів, засіданнях ученої ради Університету. Організація атестації випускників Університету і порядок роботи Екзаменаційних комісій встановлюються чинним Положенням про порядок створення та організацію роботи Екзаменаційної комісії в Університеті.

ЛЕКЦІЯ 5.

Фахова підготовка у вищому навчальному закладі

План

- 5.1. Умови ефективного розвитку особистості майбутнього фахівця.
- 5.2. Формування професійної свідомості.
- 5.3. Фундаменталізація і індивідуалізація підготовки фахівця з вищою освітою.
- 5.4. Організація самостійної роботи студента
- 5.5. Участь студентів у науково-дослідній роботі.

5.1 Умови ефективного розвитку особистості майбутнього фахівця

Становлення особистості професіонала визначається формуванням складних психічних систем регуляції діяльності та формуванням особливостей поведінки. Кожна професія впливає на розвиток схожих рис особистості, її установок, мотиваційної сфери та відповідної системи цінностей. У своєму розвитку особистість засвоює основні особливості професії, і ці характеристики починають проявлятися в інших сферах життєдіяльності. Це притаманно тим особам, що зацікавлені в професійною діяльністю, відчувають задоволення від її освоєння та практичної роботи.

Напрямки фахової підготовки такі: виявлення зв'язку сфери особистості із особливостями структури діяльності (знання, уміння, навички); формування розвитку мотивів, інтересів, особливостей емоційно-вольової сфери, професійно важливих якостей фахівця у конкретній професійній діяльності протягом її опанування. Фактори, що характеризують особливості розвитку особистості професіонала у вищій школі, можна визначити, спираючись на зміст даних напрямків. До таких факторів належать: формування індивідуально-притаманних шляхів розв'язання професійних задач; формування професійних мотивів особистості; формування вірного співвідношення змістовних професійних мотивів (інтерес до професії, потреба самореалізації) та адаптивних (престиж професії, розмір заробітку).

5.2 Формування професійної свідомості

Важливою складовою підготовки у вищій школі є формування професійної свідомості. Багато дослідників відзначають, що професію не слід плутати із спеціальністю, що закріплюється в кваліфікаційних документах і визначається через предмет діяльності. Професія – поняття значно ширше. Професія є діяльність, що має власну мету, власний продукт, свої норми та засоби, що у своєму результаті детерміновані соціальною функцією і технологією тієї сфери громадського життя, що дана діяльність обслуговує. Тому формування професійної свідомості протягом навчання має спиратися на розуміння професії у широкому значенні. В умовах вищої школи така стадія професійного самовизначення як професійне навчання, не може ігнорувати особливості особистості і різні прояви індивідуальності студентів. За С.Л.Рубінштейном, проблема самосвідомості є насамперед проблема визначення свого способу життя. У цьому випадку, професійна свідомість – визначення способів професійної діяльності.

Дотепер актуальними залишаються твердження про те, що вузівська підготовка повинна бути спрямована на системне формування професійної свідомості. До структурних компонентів професійної свідомості психологи відносять: професійні знання; професійні цінності; програми професійних дій; оперативні моделі як суб'єктів професійної діяльності, так і самого процесу праці як цілісної системи; образ «Я» самого суб'єкта праці. Наявність знань сама по собі не визначає успішність професійної діяльності. Набагато важливіше, щоб суб'єкт діяльності вмів самостійно добувати їх і застосовувати на практиці. Знання, уміння і навички розглядаються тільки як найважливіший засіб розвитку особистості фахівця, а не як мета навчального процесу.

На етапі навчання, професійної адаптації формується також індивідуальний стиль діяльності майбутнього фахівця, що базується на його індивідуальнопсихологічних характеристиках. Ефективний розвиток особистості та формування професійної свідомості сприяють тому, що

включення вчорашнього студента у систему виробничих та соціальних відносин проходить без розчарувань, криз та конфліктів.

5.3 Фундаменталізація і індивідуалізація підготовки фахівця з вищою освітою

На сучасному етапі розвитку суспільства важливого значення набуває відповідність змісту освіти вимогам часу, тим змінам, що відбуваються в економічному та культурному житті. Одна з найважливіших проблем вищої освіти – оптимальне співвідношення фундаментальних та спеціальних дисциплін, поворот освіти до цілісної картини життя і перш за все – до світу культури, світу людини, формування її системного мислення. Забезпечити майбутнє існування людини в світі можуть теоретичні, фундаментальні знання. На шляху вирішення цієї проблеми постають дві найважливіші задачі. Поперше, необхідність посилення природничо-наукової підготовки, особливо з дисциплін математичного циклу та нових інформаційних технологій, без засвоєння яких людина не може увійти в інформаційне суспільство. По-друге, усвідомлення ролі та значення дисциплін гуманітарного циклу – визнання людини за найвищу соціальну цінність, повага до особистості, створення умов для розкриття здібностей. У даному контексті особливого значення набуває ідея безперервної освіти. Безперервність освіти означає доведення культурно-освітнього рівня особистості до рівня суспільних потреб, що завжди оновлюються. Це також постійне оновлення загальноосвітньої та фахової підготовки, перетворення здобуття освіти на процес, що триває упродовж усього життя.

Загальнотеоретичні та фахові знання тих, хто навчається, засвоюють порізно, що призводить до необхідності вирішення на практиці проблеми індивідуалізації. Індивідуалізація навчання – одна із найскладніших проблем вищої освіти, вирішення якої в значній мірі залежить від двох чинників: індивідуальнопсихологічних особливостей студентів та впровадження відповідної методичної системи навчання. Індивідуалізація навчання передбачає урахування відповідної низки факторів, що впливають на

результат. До таких факторів можна віднести: індивідуальнопсихологічні особливості тих, хто навчається; вік тих, хто навчається; особливості дисципліни, що викладається; мета навчання. Індивідуальність кожного учня являє собою невід'ємну складову його особистості як своєрідної якості індивіду, що набувається в діяльності та спілкуванні протягом усього життя. Індивідуальність складається із відповідних індивідуальнопсихологічних особливостей людини. Серед таких особливостей є як природжені, так і придбані. До них психологи відносять темперамент, характер та здібності. Це так звані диференціальні характеристики особистості, що тісно пов'язані одна з одною. Головна умова індивідуалізації – можливість та право вибору найбільш адекватного варіанту організації роботи. Така робота перш за все має бути самостійною.

5.4 Організація самостійної роботи студента

Сутність самостійної роботи студента та її мета Враховуючи різноаспектність і складність сучасного наукового знання, зростання вимог до рівня професійної компетентності майбутніх фахівців, самостійну роботу студентів слід розглядати з позицій компетентнісного підходу. У відповідності до ключових компетенцій, визначених Радою Європи, здатність самостійно здобувати нові знання й уміння, готовність до постійного підвищення освітнього рівня становлять сутність персональної компетенції фахівця. У цьому зв'язку самостійна робота розглядається як спосіб індивідуалізації процесу навчальнопрофесійної підготовки студентів, як основа самоосвітньої діяльності спеціалістів, вагомий чинник їхньої професійної мобільності. Результативність самостійної роботи значною мірою залежить від способу її організації. Закон України «Про вищу освіту» від 17 січня 2002 року та державні стандарти вищої освіти передбачають виділення в навчальних планах у вищих навчальних закладах часу для самостійної (поза аудиторної) роботи студентів. Навчальний час, відведений для цієї форми роботи згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 2 червня 1993 р. №161 повинен

становити не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу студента, відведеного для вивчення конкретної навчальної дисципліни. 36 Метою самостійної роботи є набуття навичок опрацювання спеціальної літератури та інших матеріалів, необхідних для належного засвоєння предмета навчальної дисципліни, а також для розвитку сталих умінь до самостійного вивчення і викладання одержаної інформації. Самостійна робота є основним засобом засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять, без участі викладача. Лише у ході самостійної роботи студент має можливість розвинути пізнавальні та виконавчі здібності, пам'ять, самостійне мислення, наполегливість і, головне, виробити вміння самостійного здобуття знань.

Ефективний спосіб організації самостійної роботи студента Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, необхідних для вивчення навчальної дисципліни чи окремої теми: підручниками, навчальними та методичними посібниками, конспектами лекцій викладача тощо. Під час вивчення навчальної дисципліни виокремлюють такі види самостійного навчання студента: слухання лекцій, участь у семінарських заняттях, виконання практичних і лабораторних робіт; відпрацювання тем лекцій та семінарських занять, виконання практичних і лабораторних робіт студентами заочної форми навчання (ЗФН); підготовка рефератів і курсових робіт, написання дипломної роботи; підготовка до модульного контролю та іспитів; робота з літературою та ін. Кожен із зазначених видів потребує від студентів наполегливої самостійної праці. Самостійна робота студента над засвоєнням навчального матеріалу може виконуватися у бібліотеці, навчальному кабінеті або комп'ютерному класі університету, а також у домашніх умовах. Головне в правильній організації самостійної роботи - її планування, яке, в принципі, вже задане робочою програмою навчальної дисципліни. Приступаючи до самостійного вивчення матеріалу, перш за все треба уважно ознайомитись з джерелами, що стосуються певної теми, розподілити питання на більш та менш складні.

Виконуючи самостійну роботу студент повинен законспектувати основний зміст теми, при цьому уникаючи механічного переписування джерел. Окрім слід виділяти основні теоретичні положення, ключові слова, спеціальні терміни і поняття. Самостійна робота студента повинна розпочинатися ще до початку лекційних занять, тобто слід активно використовувати систему упереджувального читання підручників та навчальних посібників. Це дозволяє закласти теоретичну базу для більш глибокого сприйняття інформації під час лекції. Під час самостійної роботи студенту пропонуються наступні види завдань для опанування матеріалу з конкретної теми курсу: вивчити матеріал теми; скласти термінологічний словник; продумати відповіді на питання для самоконтролю; підготувати тези виступу під час аудиторного заняття і підготувати реферат з рекомендованих тем; виконати завдання, передбачені робочою програмою навчальної дисципліни. Самостійна робота носить індивідуальний характер, однак можливе й колективне осмислення та вивчення навчального матеріалу. Однією з таких форм є проведення самостійної роботи студентів під керівництвом викладача, яке проводиться відповідно до розкладу навчальних занять, з метою підвищення рівня підготовки студентів, ознайомлення їх з нормативно-правовими актами та отримання необхідної допомоги з боку викладача щодо теоретичних положень окремих галузей законодавства чи аспектів їх практичного застосування.

Шляхи адаптації студентів першого курсу до самостійної навчальної роботи та роль науково-педагогічних працівників у цьому питанні. Важливу роль в оптимальній організації життя і діяльності студента денної і заочної форм навчання відіграє режим дня - його рекомендують науково-педагогічні працівники в перші дні навчальних занять. Студентам першого курсу потрібно адаптуватися до самостійної навчальної роботи. Тому студенти-першокурсники мають пристосуватися до умов життя і діяльності у вищому навчальному закладі. Для цього тут необхідна цілеспрямована педагогічна допомога науково-педагогічних працівників. Це, насамперед, уважне ставлення до студента, який відчуває психологічний дискомфорт, незручність,

ніяковість, невпевненість. Треба пам'ятати, що на студента діють три групи труднощів: соціальні, навчальні, професійні. Соціальні труднощі зумовлені зміною місця мешкання, новими умовами життя, особливостями спілкування зі значним колом нових людей (науково-педагогічного працівниками, колегами, обслуговувальним персоналом); необхідність самостійно вести свій бюджет, влаштовувати власний побут, звикати до нового режиму і розпорядку дня та інше. Навчальні труднощі зумовлені новими формами і методами учіння, особливостями організації самостійної роботи, контролю за нею з боку науково-педагогічних працівників.

Отже, науково-педагогічні працівники мають: ознайомити студентів із психолого-педагогічними особливостями організації навчання у вищій школі; допомогти в оволодінні методами і прийомами навчальної роботи; дотримуватися спеціальної методики читання лекцій для студентів-першокурсників у перші два-три місяці, поступово збільшуючи структуру і темп; навчити студентів прийомів слухати лекцію, записувати її зміст, методики підготовки до семінарських, практичних і лабораторних занять; чітко дозувати завдання на кожне заняття; толерантно здійснювати контроль й оцінювання самостійної роботи та ін. Професійні труднощі, як правило, виявляються в розчаруванні окремих студентів у своєму професійному виборі. Тому науково-педагогічні працівники повинні роз'яснити процес оволодіння спеціальністю, їх перспективністю і значущістю.

Можливості для результативної роботи студента Студентам доцільно рекомендувати певну літературу для оволодіння методикою самостійної роботи. Головним джерелом здобуття знань у процесі навчання у ВНЗ є книга (підручник, навчальний посібник, монографія, словник, довідник, збірник наукових праць, наукова стаття тощо). Для ефективної і результативної роботи з книгою студентів необхідно дотримуватися науково обґрунтованих організаційних і санітарно-гігієнічних вимог. Насамперед раціонально організувати своє робоче місце. У процесі самостійного навчання важливо вміти робити записи прочитаного. Під час опрацювання книг застосовують

такі види записів: складання плану; виписування цитат; записи висновків, складання тез; складання конспекту; складання анотацій; написання реферату; рецензування; систематизація зведених оглядів; підготовка 38 зведеного конспекту; складання схем, таблиць; запис власних думок; записи окремих слів із заношуванням їх значення та ін. Робота з книгою в такий спосіб допомагає синтезувати основні думки й положення, сприяє розвитку логічного мислення.

Студент має вміти складати конспект. Власне конспект - це короткий, послідовний, стислий письмовий виклад основного змісту книги, статті, лекції, записаний у розповідній формі. У конспекті можна записувати тези, виписки, цитати, цифрові матеріали, таблиці, графіки, окремі рисунки. Виклад конспективного запису має бути послідовним, логічно зв'язаним. Для підтвердження окремих положень необхідно записувати найяскравіші приклади. Для одержання інформації студенти можуть користуватися бібліотекою університету, де мають право одержувати у користування книги, документи та інші носії інформації з бібліотечних фондів відповідно до правил користування бібліотекою.

Пошук потрібної літератури можливий за допомогою електронного каталогу бібліотеки університету. У наш час для додаткової інформації студенти можуть користуватися й Інтернетом. Для цього їм насамперед необхідно оволодіти методикою роботи в Інтернеті.

Також, студенти можуть отримувати консультації з питань навчального процесу у викладачів на кафедрах університету.

5.5. Участь студентів у науково-дослідній роботі

Зміст та завдання науково-дослідної роботи студентів Науково-дослідна робота студентів є одним із важливих засобів підвищення якості підготовки і професійного виховання фахівців з вищою освітою, здатних творчо застосовувати в практичній діяльності сучасні останні досягнення науковотехнічного прогресу. Залучення до науково-дослідної роботи

студентів дозволяє також використовувати їх творчий і трудовий потенціал для вирішення актуальних задач економіки країни. Основними завданнями науково-дослідної роботи студентів є : оволодіння студентами науковими методами пізнання, поглиблене і творче засвоєння програмного матеріалу; навчання методиці й засобам самостійного вирішення наукових і технічних задач, стилю й навичкам праці в наукових колективах , ознайомлення з методами організації їх роботи, сприяння успішному вирішенню актуальних наукових і технічних задач.

Науково-дослідна робота студентів є продовженням і поглибленням навчального процесу і організовується безпосередньо на кафедрах, в науково-дослідній частині університету (галузевих науково-дослідних лабораторіях, обчислювальному центрі, студентських бюро, тощо). Керівництво науково-дослідною роботою студентів здійснюють науково-педагогічні працівники університету, а також співробітники науково-дослідної частини університету. Науково-дослідна робота студентів складається із науково-дослідної роботи, яка є складовою частиною навчального процесу і науково-дослідної роботи, що виконується в позаурочний час.

Науково-дослідна робота студентів, яка включається в навчальний процес , передбачає: виконання завдань, лабораторних робіт, курсових і дипломних проектів (робіт), які містять в собі елементи наукових досліджень; виконання конкретних нетипових завдань науково-дослідного характеру під час виробничої або навчальної практики; - вивчення теоретичних основ, методики, постановки, організації і виконання наукових досліджень, планування і організації наукового експерименту, обробки наукових даних.

Науково-дослідницька діяльність студентів вищого навчального закладу здійснюється за основними напрямками: науково-дослідна робота, що є складовою навчального процесу і обов'язкова для всіх студентів (написання рефератів, підготовка до семінарських занять, підготовка і захист курсових, дипломних робіт, виконання завдань дослідницького характеру в період

виробничої практики на замовлення підприємств тощо); науково-дослідницька робота студентів поза навчальним процесом.

Кожний студент під час навчальної та виробничої практики, крім загального завдання, передбаченого програмою практики, виконує відповідно до своєї спеціальності завдання дослідного характеру, які видає випускаюча кафедра. Виконання завдання відображається в щоденнику в окремому розділі звіту про проходження практики і може використовуватись при підготовці доповідей на конференції, інформаційних семінарах, при написанні курсових та дипломних робіт.

У дипломній роботі повинні мати місце елементи дослідницького пошуку, що характеризує здатність і підготовленість студента теоретично осмислити актуальність обраної теми, її науково-прикладну цінність, можливість проведення самостійного наукового дослідження і застосування отриманих результатів у практичній діяльності базового підприємства, за матеріалами якого виконувалось дослідження. Тому тематика дипломних робіт має бути тісно пов'язана з тематикою науководослідних робіт кафедри, з інтересами підприємства, на базі якого студент виконує дипломну роботу, бути частиною госпдоговірної науково-дослідної тематики кафедри, факультету вищого навчального закладу. *Студентське наукове товариство ПНПУ* Студентське наукове товариство (СНТ) є добровільним некомерційним об'єднанням студентів та магістрантів, які займаються науково-дослідною роботою у позанавчальний та навчальний час, створеним на підставі спільності наукових інтересів.

Основною метою діяльності СНТ є залучення талановитої молоді у сферу науки, сприяння створенню умов для заняття науковою роботою студентів, залучення студентів та вдосконалення їх навичок у самостійній науково-дослідній діяльності, а також сприяння науковій, винахідницькій та іншій творчій діяльності студентів та магістрантів університету. СНТ виконує такі завдання: пропаганда серед студентів досягнень науки і техніки та результатів науково-дослідної роботи вчених університету; набуття студентами навичок

самостійної науково-дослідної роботи шляхом їх залучення до роботи у наукових гуртках, виконання кафедральних, держбюджетних та госпдоговірних робіт; підвищення теоретичного рівня і практичної цінності науково-дослідних робіт, що виконуються студентами; сприяння студентам у створенні та захисті об'єктів інтелектуальної власності; збір, накопичення інформації наукового і науково-практичного характеру та відповідне інформаційне забезпечення студентської молоді; організація активної участі студентів ПНПУ у наукових конференціях, конкурсах студентських наукових робіт, студентських олімпіадах, семінарах, – круглих столах та інших заходах; розширення міжнародних студентських зв'язків, встановлення контактів з вищими навчальними закладами України та зарубіжжя для обміну інформацією і досвідом, організацією спільної діяльності; сприяння публікаціям і впровадженню в практику результатів науково-дослідних робіт студентів-членів СНТ; пропагування серед студентів принципів наукової етики.

Членом СНТ може бути студент чи магістрант КНТУ, який виявив бажання займатися науковою діяльністю в різних галузях науки. Первинною структурною одиницею СНТ є науковий студентський гурток кафедри, який створюється на кожній кафедрі КНТУ.

ЛЕКЦІЯ 6.

Права та обов'язки студента. Студентське самоврядування

План

- 6.1. Права студентів, їх обов'язки.
- 6.2. Відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах.
- 6.3. Мета, завдання та структура студентського самоврядування.
- 6.4. Права та обов'язки старости академічної групи.

6.1 Права студентів, їх обов'язки

Статус і права студента визначені законодавчою базою України та міжнародними договорами. Права та обов'язки студента визначає Конституція України, закони України «Про освіту» і «Про вищу освіту». Відносини у процесі навчання можуть регулюватися наказами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти України, а також внутрішніми нормативно-правовими актами навчального закладу.

Студент – це особа, яка навчається у вищому навчальному закладі з метою здобуття певних освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів. Особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, мають наступні права: вибір форми навчання; безпечні і нешкідливі умови навчання, праці та побуту; навчатися за індивідуальним графіком.

Таке право отримують студенти, які пройшли два курси навчання та не мають академічної заборгованості; трудову діяльність у позанавчальний час. Державна служба зайнятості разом з органами виконавчої влади, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді надає студентам та аспірантам денної форми навчання допомогу в працевлаштуванні у позанавчальний час; додаткову оплачувану відпустку у зв'язку з навчанням за основним місцем роботи, скорочений робочий час та інші пільги, передбачені законодавством для осіб, які поєднують роботу з навчанням; користування навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою базою вищого навчального закладу; участь у науково-дослідних, дослідно-

конструкторських роботах, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, представлення своїх робіт для публікацій; участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення навчально-виховного процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, побуту, оздоровлення; надання пропозицій щодо умов і розмірів плати за навчання; участь у об'єднаннях громадян; обрання навчальних дисциплін за спеціальністю в межах, передбачених освітньо-професійною програмою підготовки та робочим навчальним планом; участь у формуванні індивідуального навчального плану; моральне та (або) матеріальне заохочення за успіхи у навчанні та активну участь у науково-дослідній роботі; захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства; безкоштовне користування у вищих навчальних закладах бібліотеками, інформаційними фондами, послугами навчальних, наукових, медичних та інших підрозділів вищого навчального закладу; рівні права та можливості жінки і чоловіка у здобутті освіти та професійній підготовці; канікулярну відпустку тривалістю не менше ніж вісім календарних тижнів. 40 Студенти вищих навчальних закладів, які навчаються за денною (очною) формою навчання, мають право на пільговий проїзд у транспорті, а також на забезпечення гуртожитком у порядкух, встановлених Кабінетом Міністрів України.

Студенти вищих навчальних закладів мають право на отримання стипендій, призначених юридичними та фізичними особами, які направили їх на навчання, а також інших стипендій відповідно до законодавства. Особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, зобов'язані:

- додержуватися законів, статуту та правил внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу;
- виконувати графік навчального процесу та вимоги навчального плану. Ці обов'язки означають: студенти зобов'язані всебічно своїм добросовісним навчанням, науковим надхненням та гідною поведінкою берегти та примножувати найкращі традиції ВНЗу; опанувати знаннями, виконувати у встановлені строки усі види завдань, передбачених навчальними планами і професійно-освітніми програмами; дотримуватися

Законів України в галузі освіти, Статуту ВНЗу, Правил внутрішнього розпорядку та інших Положень, що є у навчальній частині ВНЗу; берегти майно ВНЗ та нести у встановленому порядку відповідальність за його псування; виконувати вимоги щодо захисту державної, службової і комерційної таємниці, відомостей конфіденційного характеру і правової охорони інтелектуальної власності ВНЗ; за порушення обов'язків, передбачених Статутом ВНЗ і Правил внутрішнього розпорядку, у тому числі за академічну неуспішність, до студента можуть бути застосовані дисциплінарні стягнення, зокрема відрядження з ВНЗ. Студенти, які оплачують навчання, можуть бути відряджені також і у випадку порушення умов договору.

6.2 Відрядження, переривання навчання, поновлення і переведення осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах

Особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, можуть бути відряджені з вищого навчального закладу: за власним бажанням; за невиконання навчального плану; за порушення умов контракту; в інших випадках, передбачених законами.

Особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, можуть переривати навчання у зв'язку із обставинами, які унеможливають виконання навчального плану (за станом здоров'я, призовом на строкову військову службу у разі втрати права на відстрочку від неї, навчанням чи стажуванням в освітніх і наукових установах іноземних держав тощо).

Особам, які перервали навчання у вищих навчальних закладах, надається академічна відпустка. Поновлення на навчання осіб, які відряджені з вищих навчальних закладів, здійснюється під час канікул.

Особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, можуть бути переведені з: одного вищого навчального закладу до іншого вищого навчального закладу; одного напрямку підготовки на інший напрям підготовки в межах однієї галузі знань; однієї спеціальності на іншу спеціальність в межах

одного напрямку підготовки. Порядок переведення осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, визначається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки.

6.3 Мета, завдання та структура студентського самоврядування

Система студентського самоврядування розроблена відповідно до рішень Уряду та засідань Колегії міністерства освіти і науки України. Виходячи із власної специфіки, вона містить взаємодіючі положення, що регулюють та стимулюють розвиток студентського самоврядування, спрямованого на поліпшення підготовки спеціалістів, а також формування в них професійної та гуманітарної культури.

В сучасних умовах питання студентського самоврядування набувають особливої уваги за таких причин.

По-перше, відбувається активне утвердження демократичних засад в усіх сферах життєдіяльності українського суспільства.

По-друге, інтеграція України у європейське співтовариство та перехід до ринкової економіки глибоко зачіпають усі складові освітньої галузі, вимагають її демократизації. Згідно з принципами Болонського процесу, студентство розглядається як партнер у навчальній діяльності.

По-третє, студентство в усі часи виступало своєрідним барометром соціально-економічного та політичного стану суспільства. Молодь є найменш консервативним за своїми ціннісними орієнтаціями соціальним шаром населення, найбільш чутливо реагує на соціальні зміни. Саме молоді притаманне негативне ставлення до порушення демократичних норм, законів, моральних принципів.

Згідно із ст.38 Закону України «Про вищу освіту», основними завданнями органів студентського самоврядування є: забезпечення і захист прав та інтересів студентів, зокрема, стосовно організації навчального процесу; сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності студентів; сприяння створенню відповідних умов для проживання та відпочинку студентів;

сприяння діяльності студентських гуртків, товариств, об'єднань, клубів за інтересами; організація співробітництва зі студентами інших навчальних закладів і молодіжними організаціями; сприяння працевлаштуванню випускників; участь у вирішенні питань міжнародного обміну студентами.

Запровадження студентського самоврядування у вищих навчальних закладах є конкретною реалізацією громадських прав студентів, формування в них почуття відповідальності, вміння вирішувати соціальні, економічні та культурно-освітні проблеми. Водночас студентське самоврядування є дієвою формою самовиховання. У новій редакції Закону України «Про вищу освіту» передбачено норму про обов'язкову участь до 10 представників органів студентського самоврядування у вчених радах і конференціях трудових колективів вищих навчальних закладів. Статус і функції самоврядування потребують активної участі членів цієї структури на факультетах, в університеті в цілому, у проведенні деканатами та ректоратами основних виховних завдань. Виконавчий орган студентського самоврядування може мати різноманітні форми: студентська спілка, сенат, парламент, старостат, студентська навчальна (наукова) частина, студентський деканат, рада тощо.

Перш за все, студентське самоврядування здійснюється на рівні академічної групи, потім факультету, гуртожитків, вузу. Найвищим органом самоврядування університету, як правило, є збори або конференція. На них затверджується положення про студентське самоврядування та вибирається виконавчий орган - рада, встановлюється її структура і термін повноважень, заслуховується звіт. Головна структурна одиниця системи самоврядування – академічна група. Вона обирає свою раду, голову і делегує представника до ради самоврядування факультету 42 і на загальноуніверситетські конференції чи збори. Рада факультету формується, як правило, з представників рад самоврядування академічних груп та гуртожитку і обирає представників до ради самоврядування університету.

Студентська рада самоврядування обирає із свого складу голову, заступника, розподіляє обов'язки між членами, котрі очолюють створені

комісії. До них залучаються мешканці гуртожитку. Комісії можуть бути такими: навчальна, житловопобутова, культурно-масової роботи, санітарна, спортивно-масової роботи та інші.

6.4.Права та обов'язки старости академічної групи

Староста є представником деканату для організаційного забезпечення навчального процесу в академічній групі та для управління студентським колективом групи при залученні її до всіх офіційних заходів, що проводяться деканатом факультету і ректоратом або за їх дорученням. Староста представляє інтереси студентів групи в деканаті і на кафедрах. Старостою академічної групи може бути один із успішних у навчанні студентів, який відзначається високими моральними якостями, користується авторитетом і повагою серед студентів групи і науково- педагогічних працівників, має позитивний вплив на колектив групи і володіє організаторськими здібностями.

За належне виконання своїх обов'язків староста може бути матеріально та морально заохочений адміністрацією та органами студентського самоврядування факультету та Університету. На першому курсі староста призначається розпорядженням декана за його згодою. У подальшому староста переобирається на зборах академічної групи, кандидатура старости затверджується розпорядженням декана. Звільнення старости може здійснюватись за власним бажанням, з ініціативи адміністрації, органів студентського самоврядування або студентів даної групи, якщо він не справляється з обов'язками чи втратив моральне право бути офіційним лідером студентського колективу.

Староста зобов'язаний: своєчасно інформувати студентів про розпорядження ректорату, деканату стосовно організації навчального процесу та інших офіційних заходів; брати участь у плануванні, організації та проведенні заходів, пов'язаних з навчально-виховним процесом академічної групи; щоденно вести в журналі групи облік відвідування занять студентами; стежити за станом дисципліни та поведінки в групі, за збереженням

навчального обладнання та інвентарю в аудиторіях, лабораторіях, навчальних корпусах; забезпечувати участь студентів групи у заходах, які проводяться на факультеті та в Університеті із залученням студентів академічної групи; оперативно інформувати деканат про зрив занять, можливі непорозуміння у розкладі занять тощо; оперативно інформувати органи студентського самоврядування та адміністрацію факультету про порушення прав студентів, можливі конфлікти з науково-педагогічними працівниками, інші проблеми, що є важливими для студентів; брати участь у зборах старост академічних груп; після закінчення заліків та екзаменів отримувати підсумкову інформацію про результати екзаменаційної сесії і доводити її до відома студентів.

Староста має право: рекомендувати кращих студентів групи до матеріального та морального заохочення за відмінне навчання, активну участь у науково-дослідній, громадській, спортивній та культурно- масовій роботі тощо; вносити пропозиції щодо накладання на студентів адміністративних стягнень за порушення навчальної і трудової дисципліни, правил внутрішнього розпорядку; представляти інтереси групи під час призначення стипендій та поселення в гуртожиток; давати в межах своїх повноважень розпорядження студентам щодо організації навчально-виховного процесу, громадської роботи та виконання поставлених перед групою доручень адміністрацією факультету та Університету.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 1.
«Історія зародження вищої освіти в Україні. Перспективні напрями
реформування вищої освіти в Україні»

Тематика практичного заняття

Основні питання

1. Історія вищої освіти в Україні.
2. Вища освіта України з часів здобуття незалежності.
3. Законодавство України про вищу освіту.
4. Роль вищої освіти у формуванні конкурентоспроможних фахівців, поліпшенні добробуту людей, економічному та інноваційному розвитку держави.
5. Пріоритетні напрями реформування вищої освіти в Україні.

Питання винесені на самостійне опрацювання:

1. Система вищої освіти у країнах Європи і Америки.
2. Філософія освіти XXI століття: Інтелектуально-творчі якості особистості.
3. Роль та місце фундаментальних дисциплін в системі вищої освіти України.
4. Індивідуалізація навчання та шляхи її впровадження у ВНЗ України.

Рекомендована література

1. Дарійчук Л. Система освіти в Україні: реформування чи оновлення Вища школа. 2004. №1. 28-32 с.
 2. Середа В.Г. Психологічні аспекти становлення особистості професіонала конкретних професій. Формування та розвиток особистості в умовах вищих навчальних закладів МНС України. Матеріали Першої міжвузівської науково-практичної конференції 19 грудня 2003 року. Харків, 2003.
 3. Закон України «Про вищу освіту». Відомості Верховної Ради. 2014 №20. 5.
- Електронний ресурс : Сайт «Законодавство України» Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2.

«Пріоритетні напрями державної політики щодо розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу»

Тематика практичного заняття

Основні питання

1. Основні завдання, принципи та етапи формування Європейського простору вищої освіти.
2. Імплементація Болонського процесу в Україні.
3. Головні напрями державної політики щодо розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу.
4. Європейська кредитно-трансферна система (ECTS). Шкала оцінювання знань за системою ECTS.

Питання винесені на самостійне опрацювання:

1. Історія Болонського процесу: хронологія подій.
2. Етапи Впровадження Болонського процесу в Україні.
3. Підставами для запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу в Україні.

Рекомендована література

1. Вища освіта України і Болонський процес: [Навч. посібник] Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2004. 384с.
2. Гончаров С.М. Кредитно-модульна система організації навчального процесу у світлі Болонської декларації: документи, матеріали, факти Рівне : УДУВГП, 2004. 34с.
3. Гончаров С.М. Методика оцінювання знань студентів у модульно-рейтинговій системі організації навчального процесу. Кредитно-модульна система організації навчального процесу Рівне : УДУВГП, 2004. 15с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3.
Модель управління у галузі вищої освіти
Тематика практичного заняття

Основні питання

1. Органи управління вищою освітою і наукою в Україні та їх повноваження.
2. Повноваження Вищої атестаційної комісії України.
3. Повноваження власника вищого навчального закладу.
4. Повноваження керівника, деканату, вченої ради ВНЗ.

Питання винесені на самостійне опрацювання:

1. Ліцензування освітньої діяльності вищих навчальних закладів.
2. Акредитація напрямку або спеціальності.

Рекомендована література

1. Електронний ресурс : Сайт «Законодавство України» — Режим доступу:
<http://zakon1.rada.gov.ua/laws>
2. Електронний ресурс : Веб-сайт «Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України» — Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/>
3. Електронний ресурс : Вікіпедія — Режим доступу:
http://uk.wikipedia.org/wiki/Ліцензування_вищого_навчального_закладу

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4

Структура та організація навчального процесу в університеті

Тематика практичного заняття

Основні питання

1. Навчальний процес в університеті: учасники навчального процесу та структурні підрозділи ВНЗ.
2. Структура та форми організації процесу навчання.
3. Кредитно-модульна система організації навчального процесу у ВНЗ: основні принципи та вимоги.

Питання винесені на самостійне опрацювання:

1. Причини виключення з числа студентів та підстави щодо поновлення навчання в університеті.
2. Поняття про академічну відпустку. Індивідуальний графік навчання.
3. Організація навчально-виробничої практики студентів.
4. Наставник групи (куратор) та його обов'язки.

Рекомендована література

1. Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 // Вища освіта. 2002. № 9.
2. Козак Тетяна Михайлівна. Організаційно-педагогічні засади впровадження кредитно-модульної системи підготовки фахівців у вищих педагогічних навчальних закладах III-IV рівнів акредитації: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка. Житомир, 2007. 19с.
3. Курс лекцій, тестові завдання, методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи студентів з дисципліни «Університетська освіта» (для студентів першого курсу денної та заочної форм навчання напрямів підготовки: 6.030504 – «Економіка підприємства», 6.030609 – «Облік і аудит») / Укл. : І.М. Золотарьова. Харків: ХНАМГ, 2008. 40 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 5.

«Професійна підготовка фахівця з вищою освітою»

Тематика практичного заняття

Основні питання

1. Умови ефективного розвитку особистості майбутнього фахівця.
2. Формування професійної свідомості.
3. Фундаменталізація і індивідуалізація підготовки фахівця з вищою освітою.
4. Сутність самостійної роботи студента та її мета.
5. Ефективний спосіб організації самостійної роботи студента.
6. Шляхи адаптації студентів першого курсу до самостійної навчальної роботи та роль науково-педагогічних працівників у цьому питанні.
7. Можливості для результативної роботи студента.
8. Зміст та завдання науково-дослідної роботи студентів
9. Студентське наукове товариство КНТУ

Питання винесені на самостійне опрацювання:

1. Стандарти вищої освіти.
2. Поняття професійної компетентності.
3. Ознайомлення студентів з навчальним планом, переліком навчальних дисциплін, зокрема професійно орієнтованих.
4. Екскурсія на підприємство для ознайомлення з основними напрямками роботи еколога/біолога.
5. Робота з Інтернетом.
6. Консультації на кафедрах.
7. Вимоги до оформлення тез конференцій, які проводяться в ВНЗ.

Рекомендована література

1. Серeda В.Г. Психологічні аспекти становлення особистості професіонала конкретних професій Формування та розвиток особистості в умовах вищих

навчальних закладів МНС України. Матеріали Першої міжвузівської науково-практичної конференції 19 грудня 2003 року. Харків, 2003.

3. Тадіян С.В. Проблеми формування професійної свідомості фахівця ДПО в умовах ВНЗ. Формування та розвиток особистості в умовах вищих навчальних закладів МНС України. Матеріали Першої міжвузівської науково-практичної конференції 19 грудня 2003 року. Харків 2003.

4. Електронний ресурс : Сайт «Студентське наукове товариство КНТУ» — Режим доступу: www.snt-kntu.ho.ua/stipendii.ph 46

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 6.

Права студентів та їх обов'язки

Тематика практичного заняття

Основні питання

1. Права студентів, їх обов'язки.
2. Відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах.
3. Мета, завдання та структура студентського самоврядування.
4. Права та обов'язки старости академічної групи.

Питання винесені на самостійне опрацювання:

1. Стипендіальне забезпечення студентів, які навчаються на державних місцях. Умови призначення стипендій.
2. Профспілкова організація студентів, участь у її діяльності.
3. Студентська преса, її роль у студентському самоврядуванні.

Рекомендована література

1. Дроздова І.П. Стислий конспект лекцій з курсу «Педагогіка і психологія вищої освіти» Харків : ХНАМГ, 2007.
2. Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 // Вища освіта. 2002. № 9.
3. Наказ Міністерства освіти України № 245 від 15.07.96 «Про затвердження Положення про порядок переведення, відрахування та поновлення студентів вищих закладів освіти»

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

- 6 Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 // Вища освіта. 2002. № 9.
- 7 Указ Президента «Про затвердження національної доктрини розвитку освіти» від 17.04.2002
- 8 Указ Президента «Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя» від 15.03.2002р.
- 9 Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІст. // Освіта, 2001. - № 38- 39.
- 10 Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Освіта України. 2000. - № 32.
- 11 Акініна Н.М. Навчально-методичне забезпечення модульно-рейтингової системи навчання // Проблеми освіти 2005 Вип.. 42
- 12 Бакиров В.С. Університети і глобалізація: український підхід // Педагогіка і психологія // 2002-№ 3 с. 22-27.
- 13 Буряк Б. Методологічний аспект побудови навчального процесу // Вища освіта 2007. - № 1.
- 14 . Бех В.П. Маліновський Ю.Л Андрущенко В.П. Болонський процес: тенденції, проблеми, перспективи / Асоціація ректорів педагогічний ун-тів ; Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова ; Інститут вищої освіти АПН України К. : НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2004. 221с.
- 15 Болонський процес: модернізація системи вищої освіти України: матеріали VI Міжнар. наук. конф. "Модернізація системи вищої освіти відповідно до Програми розвитку освіти в Україні на 2005-2010 роки", м. Судак, Автономна Республіка Крим, 20 травня 2006 р. та Всеукр. наук.-практ. конф. "Вища освіта в контексті державної політики України", м. Київ, МАУП, 14 грудня 2006 р. / Міжрегіональна академія управління персоналом / В.М. Чирков (відп.ред.) - К. : МАУП, 2007. - 328с.

- 16 Шинкарук В.Д Ніколаєнко С.М. Болонський процес у фактах і документах: Сорбонна - Болонья - Саламанка - Прага - Берлін - Берген К. : Дельта, 2007. 52с.
- 17 Завгородня Т.К., Стинська В.В. Вища освіта України і Болонський процес: навч. програма / Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника. Кафедра педагогіки ім. Б.Ступарика Івано-Франківськ : Гостинець, 2007. 31с.
- 18 Падун Ніна Олексіївна Вища освіта України і Болонський процес: Навчальна програма для магістрів і аспірантів (за вимогами кредитно-модульної системи) / Ніжинський держ. ун-т ім. Миколи Гоголя . Ніжин, 2005. 22 с.
- 19 Головчук А. Ф., Іщенко Т. Д., Акімов О. О., Мареніченко В. В., Хоменко М. П. Університетська освіта в Україні та Болонський процес: навч. посіб. і термінол. словник під час підгот. магістрів у ВНЗ IV рівня акредитації М-ва аграр. політики України К. : Аграрна освіта, 2007. 83с.
- 20 . Дроздова І.П. Стислий конспект лекцій з курсу "Педагогіка і психологія вищої освіти." Харків: ХНАМГ, 2007.
- 21 Журавський Віталій Станіславович, Згуровський Михайло Захарович. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти / Національний технічний ун-т України "Київський політехнічний ін-т". К.: Політехніка, 2003. 200с.
- 22 Згуровський Михайло Захарович. Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України / Національний технічний ун-т України "Київський політехнічний ін-т". - К.: НТУУ "КПІ", 2006. 543 с.
- 23 Інтеграція вищої освіти в європейській освітній простір.// Вища освіта. 2007.№ 1 с. 107.
- 24 Козак Тетяна Михайлівна. Організаційно-педагогічні засади впровадження кредитно-модульної системи підготовки фахівців у вищих педагогічних навчальних закладах III-IV рівнів акредитації: Автореф. дис. канд. пед.

- наук: 13.00.01 / Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка. - Житомир, 2007. 19с.
- 25 Колот А.М. Реалізація основних принципів Болонської декларації при підготовці фахівців економічного профілю // Проблеми освіти. – 2004. – Вип.. 37. – с. 3-21.
- 26 Кредитно-модульна система організації навчального процесу (КМСОНП) у Глухівському державному педагогічному університеті: Навч. посіб. / Глухівський держ. педагогічний ун-т / Валерій Миколайович Поліщук (авт.-уклад.), Віра Панасівна Курок (авт.- уклад.). - Глухів : РВВ ГДПУ, 2006. 120с.
- 27 Кулик Микола Сергійович, Лузік Ельвіра Василівна, Ладогубець Наталія Віталіївна. Кредитно-модульно-рейтингова система навчальної діяльності: Навч.-метод. посібник для слухачів системи підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу / Національний авіаційний ун-т.К. : НАУ, 2004.96с.
- 28 Методичні матеріали щодо кредитно-модульної системи організації навчального процесу в НТУ "ХПІ": для наук.-пед. працівників, які проводять заняття зі студентамиучасниками пед. експерименту щодо запровадження в НТУ "ХПІ" кредитно-модульної системи організації навч. процесу / Національний технічний ун-т "Харківський політехнічний ін-т" / Л.Л. Товажнянський (упоряд.). Х.: НТУ "ХПІ", 2004. 35с.
- 29 Методичні рекомендації щодо формування освітньо-професійної програми підготовки фахівців у кредитно-модульній системі організації навчального процесу (КМСОНП) / Національний ун-т "Львівська політехніка" / Ю.К. Рудавський (ред.). Л.: Львівська політехніка, 2004. 86с.